

ΧΕΡΜΑΝ ΧΕΣΣΕ

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ

Μετάφραση
ΝΙΚΟΣ ΜΑΡΚΟΓΛΟΥ

1

Μια και ήταν γραφτό μου να ζήσω μια σπουδαία εμπειρία και μια και είχα την τύχη ν' ανήκω στην Εταιρεία και να μου επιτραπεί να συμμετάσχω σ' εκείνο το μοναδικό ταξίδι, που η φήμη του διέσχισε τον ουρανό σα μετέωρο κι έπειτα θυθίστηκε τόσο γρήγορα στη λήθη, ακόμα και στην ανυποληψία, αποφάσισα να επιχειρήσω μια σύντομη περιγραφή του απίστευτου εκείνου ταξιδιού, που παρόμοιό του δεν είχε αποτολμήσει κανένας από τον καιρό του Υόν και του μαινόμενου Ορλάνδου ως τη δικιά μας εκπληκτική εποχή: τη σκοτεινή, απελπισμένη κι ωστόσο τόσο γόνιμη περίοδο που ακολούθησε το Μεγάλο Πόλεμο.

Δε νομίζω ότι τρέφω καμιά αυταπάτη ως προς τις δυσκολίες μιας τέτοιας απόπειρας. Είναι πολύ μεγάλες, και όχι μόνο υποκειμενικές: μόλο που και μόνες αυτές θα ήταν αρκετά σημαντικές. Γιατί όχι μόνο δεν έχω πια στην κατοχή μου κανένα ενθύμιο, κανένα ντοκουμέντο ή ημερολόγιο που ν' αναφέρονται στο ταξίδι, αλλά επίσης στα σκληρά χρόνια αντιξοότητας, ασθένειας και βαθιάς απελπισίας που κύλησαν από τότε, πολλές από τις ανα-

μνήσεις μου έσθησαν οριστικά· σαν αποτέλεσμα των αδιάκοπων πληγμάτων της μοίρας και των συνεχών αποθαρρύνσεων, τόσο η μνήμη μου όσο και η εμπιστοσύνη μου στις πρώτες αυτές ζωηρές αναμνήσεις εξασθένησαν φοβερά. Ξέχωρα όμως από τις καθαρά προσωπικές αυτές αδυναμίες, τυχαίνει να είναι δεμένα τα χέρια μου κι από τον παλιό μου όρκο στην Εταιρεία· γιατί μόλο που ο όρκος αυτός μου αφήνει απεριόριστη ελευθερία στην αφήγηση των προσωπικών μου εμπειριών, απαγορεύει οποιαδήποτε αποκάλυψη σχετικά με την ίδια την Εταιρεία. Και παρόλο που η Εταιρεία φαινομενικά μοιάζει να έχει πάψει να υφίσταται εδώ και κάμποσο καιρό και δεν έχω ξαναδεί κανένα από τα μέλη της, κανέναν πειρασμός ή απειλή στον κόσμο δε θα με έπειθε να παραδιάσω τον όρκο μου. Αντίθετα, αν σήμερα ή αύριο αναγκαζόμουν να παρουσιαστώ σε στρατοδικείο και μου δινόταν η δυνατότητα επιλογής ή να πεθάνω ή ν' αποκαλύψω το μυστικό της Εταιρείας, ω! με πόση χαρά θα σφράγιζα τον όρκο μου με το θάνατό μου!

Στο σημείο αυτό μπορώ να επισημάνω ότι από την έκδοση του ταξιδιωτικού ημερολόγιου του κόμη Κένσερλινγκ, έχουν δημοσιευτεί πολλά βιβλία στα οποία οι συγγραφείς, είτε αθέλητα είτε σκόπιμα δίνουν την εντύπωση ότι είναι μέλη της Εταιρείας και είχαν πάρει μέρος στο ταξίδι στην Ανατολή. Έτυχε μάλιστα ακόμα και οι περιπετειώδεις ταξιδιωτικές αφηγήσεις του Οσεντόφσκι να ωφεληθούν από τη δικαιολογημένη αυτή παρεξήγηση. Αλλά με την Εταιρεία και το Ταξίδι μας στην Ανατολή δεν έχουν μεγαλύτερη σχέση απ' ό,τι οι ιερείς των μι-

κρών ψευδευλαβών αιρέσεων με το Σωτήρα, τους Απόστολους και το Άγιο Πνεύμα, μόλο ότι κομπάζουν για ιδιαίτερες εύνοιες από μέρους τους και για συμμετοχή στην κοινότητά τους. Ακόμα κι αν ο κόμης Κένσερλινγκ έκανε πραγματικά το γύρο του κόσμου κι αν ο Οσεντόφσκι διέσχισε στ' αλήθεια τις χώρες που περιέγραψε, ωστόσο τα ταξίδια τους δεν υπήρξαν αξιοσημείωτα και δεν οδήγησαν στην ανακάλυψη καινούργιων περιοχών, ενώ σε ορισμένα στάδια του δικού μας ταξιδιού, στην Ανατολή, μόλο που είχαμε παραιτηθεί από τις συνηθισμένες ανέσεις του σύγχρονου ταξιδιού όπως σιδηροδρόμους, ατμόπλοια, τηλέγραφο, αυτοκίνητα, αεροπλάνα κλπ., εισδύσαμε σ' έναν κόσμο ηρωικό και μαγικό.

Υπήρχε τότε, λίγο μετά το Μεγάλο Πόλεμο και κυρίως στις φιλοσοφίες των ηττημένων χωρών, μια ασυνήθιστη διάθεση για το εξωπραγματικό, μια τάση υπέρβασης της πραγματικότητας, ακόμα κι αν σε ελάχιστα μόνο σημεία ξεπεράστηκαν αληθινά τα όριά της και λίγες προόδοι έγιναν στον τομέα μιας μελλοντικής ψυχοκρατίας. Το ταξίδι μας την εποχή εκείνη πέρα από τον Ωκεανό του Φεγγαριού προς την Αμμόχωστο με αρχηγό τον Αλδέρτο το Μέγα, ή, ας πούμε, η ανακάλυψη του Νησιού με τις Πεταλούδες, δώδεκα λεύγες πέρα από το Ζιπανγκού, ή η μεγαλειώδης τελετή της Εταιρείας στον τάφο του Ρούντιγκερ –αυτά ήταν γεγονότα και εμπειρίες που προσφέρθηκαν μόνο μια φορά σε ανθρώπους της εποχής μας και της χώρας μας.

Βλέπω ήδη ότι σκοντάφτω σ' ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια στην αφήγησή μου. Θα ήταν σχετικά εύκολο να

δώσω στον αναγνώστη να καταλάβει το επίπεδο στο οποίο έλαβαν χώρα τα κατορθώματά μας ή το βαθμό της πνευματικής εμπειρίας, στον οποίο μας βοήθησαν να φτάσουμε, αν μου επιτρεπόταν να του αποκαλύψω την ουσία των μυστικών της Εταιρείας μας. Τώρα όμως πολλά, ίσως και όλα, θα του φανούν απίστευτα και ακατανόητα. Παραμένει μόνο το γεγονός ότι το παράδοξο πρέπει πάντα να επιχειρείται ξανά και το αδύνατο να ξαναδοκιμάζεται. Συμφωνώ με τον Σιντάρτα, το σοφό μας φίλο από την Ανατολή, που κάποτε είπε: «Οι λέξεις δεν αποδίδουν καλά το κρυφό νόημα· όλα είναι πάντα λίγο διαφορετικά, λίγο ψεύτικα, λίγο ανόητα –ναι, ακόμα κι αυτό είναι καλό, ακόμα και μ' αυτό συμφωνώ, δηλαδή πως ό,τι είναι πολύτιμο και σοφό για τον ένα, φαίνεται ανοησία στον άλλο». Ακόμα και πριν από αιώνες, τα μέλη και οι ιστορικοί της Εταιρείας μας αναγνώρισαν και αντιμετώπισαν θαρραλέα αυτή τη δυσκολία κι ένας απ' αυτούς, ένας από τους μεγαλύτερους, την εξέφρασε με αθάνατους στίχους:

*Ο μακρινός ταξιδευτής αλαργινή θε να 'θρει, απ' όσα ως
τώρα πίστευε, την καθαρήν Αλήθεια.*

*Μ' αν όλα τούτα γυρίσει να πει στις ίδιες της γης του τα
μέρη, περίγελως θε να γενεί, παραμυθιάς μεγάλος.*

*Γιατί όσοι πείσμα έχοντε αρνούνται να πιστέψουν αυτό
που δεν αντίκρισαν τα ίδια τους τα μάτια.*

Γι' αυτό σ' αυτό που τραγουδώ πίστη δε θε να δώσουν.

Η «απειρία» αυτή εξάλλου είχε σαν αποτέλεσμα όχι

μόνο να ξεχαστεί το ταξίδι μας, που κάποτε προκαλούσε έκσταση σε χιλιάδες ανθρώπους, αλλά να γίνουν αντικείμενο ενός πραγματικού ταμπού ακόμα και οι αναμνήσεις που αναφέρονται σ' αυτό. Η Ιστορία έχει άφθονα παραδείγματα τέτοιου είδους. Ολόκληρη η παγκόσμια ιστορία συχνά μου φαίνεται να μην είναι τίποτα περισσότερο από ένα διβλίο με εικόνες που καθρεφτίζει τον πιο ισχυρό και τυφλό πόθο της ανθρωπότητας: τον πόθο της λήθης. Μήπως η κάθε γενιά με απαγορεύσεις, σιωπή και γελοιοποίηση δε σβήνει ακριβώς αυτά που η προηγούμενη γενιά θεωρούσε πιο σπουδαία; Δεν είδαμε μόλις πρόσφατα πώς ένας τερατώδης, φριχτός πόλεμος, που κράτησε χρόνια, ξεχάστηκε, παραμορφώθηκε και σβήστηκε ως δια μαγείας από λαούς ολόκληρους και πώς οι ίδιοι αυτοί λαοί σήμερα που ξαναβρήκαν λίγο τις δυνάμεις τους προσπαθούν να θυμηθούν, με συναρπαστικά πολεμικά μυθιστορήματα, αυτά που εκείνοι οι ίδιοι προκάλεσαν και υπέστησαν πριν από λίγα χρόνια; Με τον ίδιο τρόπο, θα 'ρθει η μέρα που ο κόσμος θ' ανακαλύψει ξανά τα κατορθώματα και τις δοκιμασίες της Εταιρείας μας, που σήμερα είτε έχουν ξεχαστεί, είτε έχουν γίνει αντικείμενα γελοιοποίησης, και σκοπός των σημειώσεών μου είναι να συνεισφέρουν λιγάκι σ' αυτό.

Ένα από τα χαρακτηριστικά του Ταξιδιού στην Ανατολή ήταν ότι μόλο που η Εταιρεία είχε απόλυτα συγκεκριμένους πολύ υψηλούς στόχους (ανήκουν στη μυστική κατηγορία κι επομένως δεν μπορούν ν' αποκαλυφθούν),

ωστόσο το κάθε μέλος μπορούσε να έχει τις δικές του προσωπικές προθέσεις: και μάλιστα έπρεπε να έχει, γιατί κανένας δε γινόταν δεκτός, αν δεν είχε προσωπικά κίνητρα, και ο καθένας μας, μόλο που φαινόταν να συμμερίζεται κοινά ιδεώδη και στόχους και να πολεμάει κάτω από κοινή σημαία, αντλούσε τη δύναμή του και την παρηγοριά του από το παιδικό και λίγο ανόητο όνειρο που έκρυβε βαθιά μέσα στην καρδιά του. Ο δικός μου σκοπός για το ταξίδι, σχετικά με τον οποίο ρωτήθηκα από τον Υψηλό Θρόνο, πριν γίνω δεκτός στην Εταιρεία, ήταν από τους πιο απλούς, ενώ άλλα μέλη είχαν θάλει σκοπούς που μπορούσα φυσικά να τους σεβαστώ, αλλά όχι και να τους καταλάβω απόλυτα. Για παράδειγμα, κάποιος ήταν κυνηγός θησαυρών και το μόνο που σκεφτόταν ήταν να κερδίσει ένα μεγάλο θησαυρό που τον αποκαλούσε «Ταό». Ένας άλλος είχε συλλάβει την ιδέα να αιχμαλωτίσει ένα φίδι στο οποίο απέδιδε μαγικές δυνάμεις και το οποίο το έλεγε Κουνταλί. Για μένα, αντίθετα, σκοπός του ταξιδιού μου και της ζωής μου, που είχε χρωματίσει τα όνειρά μου από τα παιδικά μου χρόνια, ήταν να δω την όμορφη πριγκίπισσα Φατμέ και, αν ήταν δυνατόν, να κερδίσω τον έρωτά της.

Όταν είχα την τύχη να γίνω μέλος της Εταιρείας, δηλαδή αμέσως μετά το τέλος του Μεγάλου Πολέμου, η χώρα μας ήταν γεμάτη σωτήρες, προφήτες και οπαδούς, προφητείες για το τέλος του κόσμου ή ελπίδες για το χάραμα ενός Τρίτου Ράιχ. Συγκλονισμένος από τον πόλεμο, απελπισμένος από τη μιζέρια και την πείνα, φοβερά απογοητευμένος από τη φαινομενική ματαιότητα όλων

των θυσιών σε αίμα και σε υλικό πλούτο, ο λαός μας ήταν ανοιχτός σε πολλές χίμαιρες, αλλά επίσης και σε πολλές πραγματικές ψυχικές ανατάσεις. Εμφανίστηκαν βακχικά σωματεία και ομάδες Αναβαπτιστών, οτιδήποτε είχε σχέση με το υπερπέραν και με το μαγικό. Υπήρχε επίσης εκείνη την εποχή μια ευρύτατα διαδεδομένη τάση για τα μυστήρια και τις λατρείες της Ινδίας, της αρχαίας Περσίας και άλλων χωρών της Ανατολής, και σ' αυτό οφείλεται το γεγονός ότι οι περισσότεροι αντιμετώπισαν την Εταιρεία μας, που η καταγωγή της είναι τόσο παλιά, σαν μια από τις πολλές νιόφερτες λατρείες της στιγμής, θεωρώντας ότι μετά από μερικά χρόνια είτε θα ξεχνιόταν κι αυτή, είτε θα γινόταν αντικείμενο περιφρόνησης και ανυποληψίας. Πράγμα που δεν αφορά τους οπαδούς της εκείνους που της έμειναν πιστοί.

Πόσο καλά θυμάμαι τη μέρα που παρουσιάστηκα, μπροστά στον Υψηλό Θρόνο, μετά τη λήξη της χρονιάς της δοκιμασίας μου, και μυήθηκα από τον Ομιλητή στο σκοπό του Ταξιδιού στην Ανατολή και που, αφού αφιερώθηκα ψυχή τε και σώματι σ' αυτό το σκοπό, ρωτήθηκα με καλοσύνη τι έλπιζα εγώ προσωπικά να κερδίσω από το ταξίδι αυτό στο μυθικό βασίλειο! Κοκκινίζοντας, αλλά ειλικρινά και αδίστακτα, ομολόγησα στους συγκεντρωμένους αξιωματούχους τον πόθο της καρδιάς μου, να μου επιτραπεί να δω την πριγκίπισσα Φατμέ. Ο Ομιλητής, ερμηνεύοντας τις χειρονομίες των παρισταμένων, έβαλε απαλά το χέρι του στο κεφάλι μου, με ευλόγησε και πρόφερε τον τύπο που επισφράγιζε ότι είχα γίνει δεκτός σαν μέλος της Εταιρείας: «Anima ria» –αυτά είναι

τα λόγια που χρησιμοποίησε για να με προσφωνήσει, ενώ με ορμήνεψε να είμαι σταθερός στην πίστη μου, γενναίος στον κίνδυνο και ν' αγαπώ τους συνανθρώπους μου. Προετοιμασμένος από τη δοκιμασία μου, έδωσα τον όρκo, απαρνήθηκα τον κόσμο και τα σφάλματά του και φόρεσα το δαχτυλίδι της Εταιρείας, όπου ήταν χαραγμένα τα εξής λόγια, από ένα από τα πιο όμορφα κεφάλαια της ιστορίας μας:

*Μες στη φωτιά και το νερό, τη γη και τον αιθέρα,
τα Πνεύματα σκλαδιά του.*

*Και τούτα τ' άγρια τα θεριά τρομάζουν τη θωριά του.
Σμύώνει τον ο Αντίχριστος τρέμοντας σαν το φύλλο.*

και τα λοιπά.

Προς μεγάλη μου χαρά, αμέσως μετά τη μήσή μου, δέχτηκα μια πρώτη φώτιση, όπως μας είχαν αφήσει να ελπίζουμε ότι θα συνέβαινε την εποχή της δοκιμασίας μας. Πραγματικά, ακολουθώντας τις οδηγίες των αξιωματούχων, ενσωματώθηκα σε μια από τις δεκαμελείς ομάδες, που ταξίδευαν σ' όλη τη χώρα για να πάρουν μέρος στην εκστρατεία της Εταιρείας, κι αμέσως μου αποκαλύφθηκε ολοκάθαρα ένα από τα μυστικά. Κατάλαβα ότι είχα γίνει μέλος ενός προσκυνηματος στην Ανατολή, φαινομενικά ενός συγκεκριμένου και μοναδικού προσκυνηματος. Στην πραγματικότητα όμως, με την ευρύτερη και αυθεντική έννοιά της, η εκστρατεία αυτή προς την Ανατολή δεν ήταν μόνο δικιά μου και δεν ανήκε μόνο σ' εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή. Το ρεύμα αυτό των πι-

στών και των οπαδών κυλούσε προς την Ανατολή, προς το λίκνο του Φωτός, δίχως ανάπαυλα, προχωρούσε αδιάκοπα μέσα από τους αιώνες προς το φως και το θαύμα, και κάθε μέλος, κάθε ομάδα, ολόκληρη η στρατιά μας δεν ήταν παρά ένα κύμα στο αιώνιο ρεύμα των ψυχών, στην αιώνια προσπάθεια των πνευμάτων να φτάσουν στην αλήθεια, στην Πατρίδα. Η ανακάλυψη αυτή πέρασε από το μυαλό μου σαν μια ακτίνα φωτός και αμέσως μια φράση ζωντάνεψε στην καρδιά μου, μια φράση που είχα μάθει στη χρονιά της εκπαίδευσής μου, που πάντα με ευχαριστούσε πολύ δίχως ωστόσο να καταλαβαίνω όλο της το νόημα, η φράση του ποιητή Νοβάλις, «Πού πάμε στ' αλήθεια; Πάντα στο σπίτι».

Στο μεταξύ, η ομάδα μας είχε ξεκινήσει το ταξίδι της· σε λίγο συναντήσαμε άλλες ομάδες και η αίσθηση της ενότητας και του κοινού σκοπού μάς έδινε ολοένα και μεγαλύτερη ευτυχία. Πιστοί στις οδηγίες ζούσαμε σαν προσκυνητές και δε χρησιμοποιούσαμε καμιά από τις εφευρέσεις ενός κόσμου αλλοτριωμένου από το χρήμα, το χρόνο και τους αριθμούς, εφευρέσεις που στραγγίζουν τη ζωή από κάθε νόημα, όπως είναι κυρίως οι μηχανές, σιδηρόδρομοι, ρολόγια και παρόμοια πράγματα. Ένας άλλος κανονισμός, που όλοι τηρούσαν, μας έλεγε να επισκεφτόμαστε και ν' αποδίδουμε φόρο τιμής σε όλα τα μέρη και τα μνημεία που είχαν σχέση με την αρχαία ιστορία της Εταιρείας μας και της πίστης της. Επισκεφτήκαμε και τιμήσαμε όλα τα ιερά και τα μνημεία, τις εκκλησίες και τα καθαγιασμένα μνήματα, που συναντήσαμε στο δρόμο μας· τα παρεκλήσια και τους βωμούς

τα στολίσαμε με λουλούδια· τα ερείπια τα τιμήσαμε με τραγούδια ή σιωπηλή περισυλλογή· τους νεκρούς τους γιορτάσαμε με μουσική και προσευχές. Δεν ήταν ασυνήθιστο να μας ενοχλούν οι άπιστοι με τους χλευασμούς τους, αλλά τύχαινε επίσης αρκετά συχνά να μας ευλογούν οι ιερείς και να μας καλούν στο τραπέζι τους, να μας ακολουθούν με ενθουσιασμό τα παιδιά, να μαθαίνουν τα τραγούδια μας και να μας βλέπουν να φεύγουμε με δάκρυα στα μάτια, να μας δείχνει ένας γέρος ξεχασμένα μνημεία του παρελθόντος ή να μας διηγείται κάποιο μύθο της περιοχής του, να περπατάνε μαζί μας νέοι άνθρωποι για ένα μέρος του δρόμου και να εκφράζουν την επιθυμία να προχωρήσουν στην Εταιρεία. Σ' αυτούς δίναμε συμβουλές και τους μιλούσαμε στους πρώτους κανόνες και ασκήσεις της δοκιμασίας.

Έγιναν τα πρώτα θαύματα, μερικά μπροστά στα ίδια μας τα μάτια, ενώ άλλα έφτασαν σ' αυτιά μας από αφηγήσεις και μύθους. Μια μέρα, όταν ήμουν ακόμη πολύ πρόσφατο μέλος, κάποιος ανέφερε ξαφνικά ότι ο γίγαντας Αγκραμάντ ήταν φιλοξενούμενος στη σκηνή των αρχηγών μας, και προσπαθούσε να τους πείσει να προχωρήσουν μέσω Αφρικής, για να απελευθερώσουν μερικά μέλη της Εταιρείας από τη μαυριτανική αιχμαλωσία. Μια άλλη φορά είδαμε τον Καλλικιάντζαρο, τον παρηγορητή, και υποθέσαμε ότι θα έπρεπε να προχωρήσουμε προς τα Γαλάζια Νερά. Ωστόσο, το πρώτο υπερφυσικό φαινόμενο που είδα με τα ίδια μου τα μάτια ήταν το εξής: είχαμε σταματήσει για προσευχή κοντά σ' ένα παλιό μισοερειπωμένο παρεκκλήσι στην περιοχή Σπάιχεν-

τορφ· στο μοναδικό ανέπαφο τοίχο του παρεκκλησιού ήταν ζωγραφισμένη μια μεγάλη εικόνα του άγιου Χριστόφορου, και πάνω στον ώμο του, μικρό και μισοσθισμένο από τα χρόνια, ήταν καθισμένο το Θείο Βρέφος. Οι αρχηγοί, όπως συνήθιζαν καμιά φορά, δεν αρκέστηκαν να υποδείξουν την κατεύθυνση, που έπρεπε να πάρουμε, αλλά μας κάλεσαν να πούμε όλοι τη γνώμη μας, γιατί το παρεκκλήσι ήταν σ' ένα σημείο όπου συναντιόνταν τρεις δρόμοι και μπορούσαμε να διαλέξουμε. Μόνο λίγοι ανάμεσά μας εξέφρασαν κάποια επιθυμία ή έδωσαν κάποια συμβουλή, αλλά ένα άτομο έδειξε προς τ' αριστερά και μας κάλεσε πιεστικά να διαλέξουμε αυτό το μονοπάτι. Μέναμε όλοι σιωπηλοί περιμένοντας την απόφαση του αρχηγού, όταν ο άγιος Χριστόφορος στον τοίχο, σήκωσε το χέρι που κρατούσε τη μακριά χοντρή μαγκούρα και έδειξε προς τ' αριστερά όπου επιθυμούσε να πάει ο αδερφός μας. Το είδαμε όλοι δίχως να πούμε λέξη και δίχως λέξη οι αρχηγοί μας έστριψαν αριστερά και πήραν εκείνο το μονοπάτι, και ακολουθήσαμε όλοι πλημμυρισμένοι από χαρά.

Δεν ήμαστε πολύ καιρό στο Σβάμπεν, όταν νιώσαμε μια δύναμη την οποία δεν είχαμε σκεφτεί, και που η επίδρασή της ήταν έντονη για λίγο καιρό δίχως να ξέρουμε αν ήταν φιλική ή εχθρική. Ήταν η δύναμη των Φρουρών του Στέμματος που, από τους αρχαίους καιρούς, φυλάνε τη μνήμη και την κληρονομιά των Χόενστάουφερ στην περιοχή εκείνη. Δεν ξέρω αν οι αρχηγοί μας ήξεραν περισσότερα γι' αυτό κι αν είχαν κάποιες οδηγίες σχετικά. Ξέρω μόνο ότι οι Φρουροί μάς έστειλαν επανειλημμένα

συμβουλές και προειδοποιήσεις, όπως, για παράδειγμα, σ' εκείνο το λόφο, κοντά στο δρόμο για το Μποπφίνγκεν όπου μας σταμάτησε ένας γερο-πολεμιστής, κούνησε το γκριζο κεφάλι του με τα μάτια του κλειστά κι εξαφανίστηκε πάλι δίχως ν' αφήσει κανένα ίχνος. Οι αρχηγοί μας δέχτηκαν αυτή την προειδοποίηση, κάναμε μεταβολή και δεν πήγαμε στο Μποπφίνγκεν. Από την άλλη μεριά, στην περιοχή του Ούραχ έτυχε να εμφανιστεί στη σκηνή των αρχηγών μας ένας αγγελιαφόρος των Φρουρών του Στέμματος σαν να είχε ξεφυτρώσει από το χώμα και με υποσχέσεις και απειλές προσπάθησε να τους πείσει να θέσουν τη σταυροφορία μας στην υπηρεσία των Στάουφερ και μάλιστα να ετοιμαστούμε για την κατάληψη της Σικελίας. Όταν οι αρχηγοί αρνήθηκαν κατηγορηματικά, λένε ότι ξεστόμισε μια φοβερή κατάρα ενάντια στην Εταιρεία και το ταξίδι μας. Κι ωστόσο αναφέρω μόνο αυτά που ψιθυρίζονταν ανάμεσά μας· οι ίδιοι οι αρχηγοί δεν ανέφεραν λέξη σχετικά. Κι όμως, δεν είναι απίθανο η αδέσβαιη σχέση μας με τους Φρουρούς του Στέμματος να έδωσε για κάποιο διάστημα στην Εταιρεία μας την άδικη φήμη ότι ήταν κάποια μυστική οργάνωση για την παλινόρθωση της μοναρχίας.

Μια μέρα είδα επίσης έναν από τους συντρόφους μου να καταπατάει τον όρκο του και να ξαναπέφτει στην απιστία. Ήταν ένας νεαρός που είχα συμπαθήσει πάρα πολύ. Το προσωπικό του κίνητρο, που τον είχε κάνει να προσχωρήσει στην εκστρατεία μας για την Ανατολή, ήταν η επιθυμία του να δει το φέρετρό του προφήτη Μωάμεθ, για το οποίο έλεγαν ότι με τα μάγια αιωρούν-

ταν ελεύθερα στον αέρα. Σε μια από τις γερμανικές κομπούλες όπου σταματήσαμε για μερικές μέρες, επειδή μια εναντιότητα του Κρόνου και της Σελήνης μάς εμπόδιζε να προχωρήσουμε, ο δύστυχος αυτός άνθρωπος, που φαινόταν θλιμμένος κι ανήσυχος εδώ και λίγο καιρό, συνάντησε έναν από τους παλιούς του δασκάλους, στον οποίο είχε μείνει αφοσιωμένος από τα σχολικά του χρόνια· κι ο δάσκαλος αυτός κατόρθωσε να παρουσιάσει στο νεαρό την υπόθεσή μας κάτω από το φως που τη βλέπουν οι άπιστοι. Μετά από μια απ' αυτές τις επισκέψεις στο δάσκαλο, ο δύστυχος γύρισε στο στρατόπεδό μας σε τρομερή κατάσταση με το πρόσωπο παραμορφωμένο. Έκανε φασαρία έξω από τη σκηνή των αρχηγών, κι όταν ο Ομιλητής βγήκε έξω, του φώναξε θυμωμένα ότι είχε βαρεθεί τη γελοία αυτή σταυροφορία, που δε θα μας οδηγούσε ποτέ στην Ανατολή, ότι είχε βαρεθεί να βλέπει το ταξίδι μας να διακόπτεται μέρες ολόκληρες για κουτούς αστρολογικούς λόγους, είχε βαρεθεί να μην κάνει τίποτα, είχε βαρεθεί τις παιδιάστικες πομπές, τις τελετές με τα λουλούδια, τη σπουδαιοφάνεια των μάγων, τη σύγχυση αυτή της ζωής με την ποίηση –τα είχε σιχαθεί όλα αυτά, πετούσε το δαχτυλίδι στα πόδια των αρχηγών, μας αποχαιρετούσε και γύριζε απλά με το τρένο στο σπίτι του και τη χρήσιμη δουλειά του. Ήταν άσχημο και θλιβερό φαινόμενο, σφιγγόταν η καρδιά μας από τη ντροπή, αλλά κι από τον οίκτο για το δύστυχο αδερφό μας. Ο Ομιλητής τον άκουσε με καλοσύνη, έσκυψε χαμογελώντας για να μαζέψει το δαχτυλίδι και είπε με ήρεμη φωνή, που θα πρέπει να γέμισε ντροπή τον έξαλλο άντρα: «Μας

αποχαιρέτησες και θέλεις να γυρίσεις στο σιδηρόδρομο, την κοινή λογική και τη χρήσιμη εργασία. Αποχαιρέτησες την Εταιρεία, το προσκύνημα στην Ανατολή, αποχαιρέτησες τη μαγεία, τις γιορτές των λουλουδιών, την ποίηση. Είσαι ελεύθερος, απαλλάσσεσαι από τον όρκο σου».

«Κι από τον όρκο της σιωπής;» φώναξε ο αποστάτης.

«Ναι, κι από τον όρκο της σιωπής» απάντησε ο Ομιλητής. «Θυμήσου, ορκίστηκες να μην αποκαλύψεις το μυστικό της Εταιρείας στους άπιστους. Καθώς βλέπουμε ότι ξέχασες το μυστικό, δε θα μπορέσεις να το φανερώσεις σε κανέναν».

«Εγώ, ξέχασα κάτι; Τίποτα δεν ξέχασα!» φώναξε ο νέος. Αλλά φαινόταν να έχει χάσει την αυτοπεποίθησή του και όταν ο Ομιλητής του γύρισε την πλάτη και αποσύρθηκε στη σκηνή του, απομακρύνθηκε ξαφνικά τρέχοντας.

Λυπηθήκαμε, αλλά οι μέρες ήταν τόσο γεμάτες από γεγονότα που τον ξέχασα γρήγορα. Έτυχε όμως λίγο καιρό αργότερα, όταν ήδη κανένας μας δεν τον σκεφτόταν πια, ν' ακούσουμε τους κατοίκους πολλών χωριών και πόλεων, από τις οποίες περάσαμε, να μιλάνε γι' αυτόν το νέο. Ένας νέος είχε περάσει από κει (και τον περιέγραφαν με ακρίβεια κι ανέφεραν τ' όνομά του) που μας έψαχνε παντού. Πρώτα είχε πει ότι ανήκε στην ομάδα μας, κι ότι, έχοντας χασομερήσει στη διάρκεια της πορείας, είχε χάσει το δρόμο του. Έπειτα όμως είχε αρχίσει να κλαίει με λυγμούς και είχε ομολογήσει ότι δεν είχε φανεί πιστός σε μας και είχε αποχωρήσει, αλλά τώρα καταλά-

βαινε ότι δεν μπορούσε πια να ζήσει έξω από την Εταιρεία· έπρεπε να μας ξαναβρεί για να πέσει στα γόνατα μπροστά στους αρχηγούς και να εκλιπαρήσει τη συγχώρεσή τους. Ακούγαμε την ιστορία να μας την επαναλαμβάνουν εδώ κι εκεί, σχεδόν παντού· όπου κι αν πηγαίναμε, ο δύστυχος άνθρωπος μόλις είχε περάσει από κει. Ρωτήσαμε τον Ομιλητή τι γνώμη είχε γι' αυτό και ποιο θα ήταν το αποτέλεσμα. «Δε νομίζω ότι θα μας βρει» είπε λακωνικά ο Ομιλητής. Και δε μας βρήκε. Δεν τον ξαναείδαμε.

Κάποτε, που έκανα μια φιλική συζήτηση μ' έναν από τους αρχηγούς, συγκέντρωσα το κουράγιο μου και τον ρώτησα πώς ήταν τα πράγματα μ' αυτόν τον αποστάτη αδερφό. Στο κάτω κάτω, είχε μετανοήσει και μας έψαχνε, είπα· έπρεπε να τον βοηθήσουμε να επανορθώσει το σφάλμα του, και δίχως αμφιβολία στο μέλλον θα ήταν το πιο πιστό μας μέλος. Ο αρχηγός είπε: «Θα ήμαστε ευτυχισμένοι αν μπορούσε να μας ξαναβρεί, αλλά εμείς δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα για να τον βοηθήσουμε. Από δικό του σφάλμα θα είναι πολύ δύσκολο να ξαναβρεί την πίστη του. Φοβάμαι ότι δε θα μπορούσε ούτε να μας δει ούτε να μας αναγνωρίσει, ακόμα κι αν περνούσαμε από δίπλα του· έχει τυφλωθεί. Η μετάνοια μόνο δε βοηθάει. Η χάρη δεν αγοράζεται με τη μετάνοια· δεν μπορεί ν' αγοραστεί με τίποτα. Παρόμοιο πράγμα έχει ήδη συμβεί σε πολλούς άλλους ανθρώπους· μεγάλοι και διάσημοι άντρες είχαν την ίδια μοίρα μ' αυτόν το νέο. Μια φορά, στα νιάτα τους, το φως έλαμψε γι' αυτούς· μια φορά υπήρξαν διορατικοί κι ακολούθησαν το αστέ-

ρι, αλλά έπειτα ήρθε η λογική και η κοροϊδία του κόσμου· έπειτα ήρθε η λιγοψυχία και η φαινομενική αποτυχία, η κούραση και η απογοήτευση κι έτσι τυφλώθηκαν άλλη μια φορά. Μερικοί, σ' ολόκληρη τη ζωή τους δεν έπαψαν να μας γυρεύουν, αλλά δεν μπόρεσαν πια να μας βρουν και τότε είπαν στον κόσμο ότι η Εταιρεία μας δεν είναι παρά ένας ωραίος μύθος και δε θα 'πρεπε να παρασύρονται οι άνθρωποι απ' αυτόν. Άλλοι έγιναν θανάσιμοι εχθροί μας και έβλαψαν την Εταιρεία με κάθε δυνατό τρόπο».

Γίνονταν θαυμάσιες γιορτές τις μέρες που συναντούσαμε άλλες ομάδες από τη στρατιά της Εταιρείας στο δρόμο μας. Στήναμε τότε ένα στρατόπεδο εκατοντάδων, ακόμα και χιλιάδων προσκυνητών. Πραγματικά, δεν προχωρούσαμε με κάποια συγκεκριμένη σταθερή τάξη ώστε να σχηματίζουμε λίγο πολύ αυτόνομες φάλαγγες που προχωρούσαν όλες προς την ίδια κατεύθυνση. Αντίθετα, αναρίθμητες ομάδες προχωρούσαν ταυτόχρονα, που η καθεμιά ακολουθούσε το δικό της αρχηγό και το δικό της άστρο κι ήταν πάντα πρόθυμη να συγχωνευτεί σε μια μεγαλύτερη ενότητα και να την ακολουθήσει για ένα διάστημα, αλλά πάντα επίσης το ίδιο πρόθυμη να προχωρήσει πάλι χωριστά. Επίσης, αρκετοί ανάμεσά μας προχωρούσαν μόνοι τους. Κι εμένα μου έτυχε να περπατήσω μόνος, όταν κάποιο σημάδι ή κάποιο κάλεσμα με τραβούσε σ' ένα μοναχικό μονοπάτι.

Θυμάμαι μια επίλεκτη μικρή ομάδα, συντροφιά με την οποία ταξιδέψαμε και κατασκηνώσαμε για μερικές μέρες· η ομάδα αυτή είχε αναλάβει να ελευθερώσει, από τα

χέρια των Μαυριτανών, τους αδερφούς μας που ήταν αιχμάλωτοι στην Αφρική και την πριγκίπισσα Ισαβέλα. Έλεγαν ότι είχαν στην κατοχή τους το κέρασ του Υόν και ανάμεσά τους ήταν ο ποιητής Λάουσερ και οι ζωγράφοι Κλίνγκσορ και Πάουλ Κλέε· δε μιλούσαν παρά μόνο για την Αφρική και την αιχμάλωτη πριγκίπισσα, και Βίβλος τους ήταν το βιβλίο με τους άθλους του Δον Κιχώτη, προς τιμή του οποίου σκόπευαν να περάσουν από την Ισπανία.

Ήταν πολύ ευχάριστο να συναντάμε κάποια απ' αυτές τις ομάδες, να παρευρισκόμαστε στις γιορτές τους και τις προσευχές τους και να τις καλούμε στις δικές μας, ν' ακούμε τα κατορθώματά τους και τα σχέδιά τους, να τις ευλογούμε όταν αναχωρούσαν και να ξέρουμε ότι ακολουθούσαν το δρόμο τους, όπως κι εμείς το δικό μας, ότι ο κάθε αδερφός είχε το όνειρό του, την επιθυμία του, τον κρυφό του πόθο στο βάθος της καρδιάς του, κι ωστόσο όλοι συνέκλιναν προς το μεγάλο ποταμό κι όλοι συμμερίζονταν την ίδια βαθιά ευλάβεια, την ίδια πίστη· είχαν πάρει όλοι τον ίδιο όρκο! Γνώρισα το Γιουπ, το μάγο, που έλπιζε να βρει τη μεγαλύτερη ευτυχία της ζωής του στο Κασμίρ· γνώρισα τον Κολοφίνο, το γητευτή του καπνού, που απήγγειλε τα αγαπημένα του κομμάτια από τις Περιπέτειες του Σιμπλικίσιμους. Γνώρισα το Λουδοβίκο τον Τρομερό, που ονειρευόταν να φυτέψει έναν ελαιώνα στους Άγιους Τόπους και να έχει σκλάβους· πήγαινε παρέα με τον Ανσέλμο που γύρευε την Ιριδα των παιδικών του χρόνων. Γνώρισα κι αγάπησα τη Νινόν, γνωστή σαν «ξένη», που τα σκοτεινά της μάτια

έλαμπαν κάτω από τα μαύρα μαλλιά της. Ζήλευε τη Φατμέ, την πριγκίπισσα των ονείρων μου κι ήταν αναμφίβολα η ίδια η Φατμέ δίχως να το ξέρει. Κι όπως ξεκινούσαμε εμείς σήμερα, έτσι κάποτε είχαν ξεκινήσει άλλοι, προσκυνητές, αυτοκράτορες και ιππότες, για να ελευθερώσουν τον Πανάγιο Τάφο ή για να μελετήσουν τα μάντζια της Αραβίας. Ισπανοί ιππότες είχαν περάσει από δω, καθώς και Γερμανοί σοφοί, Ιρλανδοί μοναχοί και Γάλλοι ποιητές.

Εγώ, που το μόνο που ήξερα ήταν να παίζω βιολί και να διαβάζω παραμύθια, είχα αναλάβει να προμηθεύω μουσική στην ομάδα μας και τότε κατάλαβα πόσο μια μεγάλη εποχή εξυψώνει το αδύναμο άτομο και του δίνει απίστευτες ικανότητες. Όχι μόνο έπαιζα βιολί και διηύθυνα τις χορωδίες μας, αλλά συγκέντρωνα επίσης παλιά τραγούδια και χορικά. Έγραφα μοτέτα και μαδριγάλια για έξι και οχτώ φωνές και τους τα δίδασκα. Αλλά δεν είναι αυτό το αντικείμενο της αφήγησής μου.

Αγαπούσα πολύ πολλούς από τους συντρόφους μου και τους ανώτερους μου. Ίσως όμως κανένας να μην απασχόλησε αργότερα τη σκέψη μου όσο ο Λέο, μόλο που εκείνη την εποχή δεν τραβούσε καθόλου την προσοχή. Ο Λέο ήταν ένας από τους υπηρέτες μας (που ήταν φυσικά εθελοντές, όπως κι εμείς), βοηθούσε να κουβαλάμε τις αποσκευές και πολύ συχνά ήταν αποσπασμένος στην προσωπική υπηρεσία του Ομιλητή. Ο άνθρωπος αυτός, με την τόσο σεμνή εμφάνιση, είχε κάτι τόσο αξιγάπητο, τόσο φυσικά ελκυστικό, που τον συμπαθούσαμε όλοι. Έκανε τη δουλειά του εύθυμα, πάντα τραγουδών-

τας ή σφυρίζοντας, και δεν τον βλέπαμε παρά μόνο αν τον χρειαζόμαστε –ήταν ο ιδανικός υπηρέτης. Επιπλέον, όλα τα ζώα τού ήταν αφοσιωμένα· είχαμε σχεδόν πάντα μαζί μας κάποιο σκύλο που μας ακολουθούσε λόγω του Λέο· μπορούσε να μερεύει τα πουλιά και να προσελκύει τις πεταλούδες. Αυτό που τον έσπρωχνε στην Ανατολή ήταν η επιθυμία του να μάθει τη γλώσσα των πουλιών με τη βοήθεια της σολωμονικής. Σε σύγκριση με μερικές από τις μορφές της Εταιρείας μας, που όποια κι αν ήταν η αξία τους και η πίστη τους, είχαν ωστόσο κάτι το υπερβολικό; το αλλόκοτο, το επίσημο ή το μυθικό, ο υπηρέτης Λέο φαινόταν τόσο απλός και φυσικός, τόσο υγιής κι ευγενικός, δίχως καμιά προσποίηση.

Αυτό που κάνει την αφήγησή μου ιδιαίτερα δύσκολη είναι η μεγάλη ποικιλία των αναμνήσεών μου. Έχω ήδη πει ότι άλλοτε προχωρούσαμε σε μικρές ομάδες, άλλοτε σχηματίζαμε λόχο ή ακόμα και πραγματικό στρατό· αλλά καμιά φορά τύχαινε να μείνω πίσω σε κάποια περιοχή με ένα μόνο σύντροφο ή ακόμα κι εντελώς μόνος δίχως σκηνή, δίχως αρχηγούς και δίχως Ομιλητή. Μια άλλη δυσκολία της αφήγησης έγκειται στο ότι δεν περιπλανιόμαστε μόνο στο Χώρο, αλλά και στο Χρόνο. Προχωρούσαμε προς την Ανατολή, αλλά διασχίζαμε επίσης και το Μεσαίωνα και το Χρυσό Αιώνα, ταξιδεύαμε στην Ιταλία ή την Ελβετία, αλλά κατασκηνώναμε επίσης καμιά φορά στο δέκατο αιώνα και μέναμε με τους πατριάρχες ή τις νεράιδες. Τις φορές που έμεινα μόνος, ξανάβρισκα συχνά τόπους και ανθρώπους από το δικό μου παρελθόν, περπατούσα συντροφιά με μια πρώην μνηστή μου στις

δασώδεις όχθες του Άνω Ρήνου, γλεντούσα με φίλους της νιότης μου στο Τύμπινγκεν, στη Βασιλεία ή τη Φλωρεντία, ή ξαναγινόμουν παιδί και πήγαινα με τους συμμαθητές μου να πιάσω πεταλούδες ή να χαζέψω μια ενυδρίδα, ή έκανα παρέα με τους αγαπημένους ήρωες των διδλίων μου: ο Άλμανσορ κι ο Πάρσιφαλ, ο Βίτικο ή ο Γκόλντμουντ προχωρούσαν καθάλα στο πλευρό μου, ή ακόμα κι ο Σάντσο Πάντσα, ή μας φιλοξενούσαν οι Βαρμεκίδες. Όταν ξαναβρισκόμουν στη συνέχεια σε κάποια κοιλάδα, κοντά στην ομάδα μας, άκουγα τα τραγούδια της Εταιρείας και κατασκήνωνα απέναντι από τις σκηνές των αρχηγών, καταλάβαινα αμέσως ότι η επιστροφή αυτή στα μικράτα μου ή ο περίπατός μου με το Σάντσο ανήκαν αναγκαστικά στο ταξίδι αυτό· γιατί σκοπός μας δεν ήταν μόνο η Ανατολή, ή μάλλον: η Ανατολή δεν ήταν μόνο μια χώρα και κάτι γεωγραφικό, ήταν η πατρίδα και η νιότη της ψυχής, ήταν παντού και πουθενά, ήταν η σύνθεση όλων των εποχών. Ωστόσο, αυτό το καταλάβαινα μόνο πού και πού και μόνο για μια στιγμή και σ' αυτό ακριδώς οφειλόταν η μεγάλη ευτυχία που ένιωθα τότε. Γιατί αργότερα, όταν είχα χάσει την ευτυχία αυτή, κατάλαβα καθαρά τους συσχετισμούς αυτούς δίχως όμως αυτό να με βοηθήσει ή να με παρηγορήσει. Όταν κάτι πολύτιμο ή αναντικατάστατο χάνεται, νιώθουμε σαν να ξυπνήσαμε από κάποιο όνειρο. Στη δικιά μου περίπτωση, το συναίσθημα αυτό είναι τρομερά ακριβές: Γιατί η ευτυχία μου ήταν πραγματικά φτιαγμένη από το ίδιο μυστικό που είναι φτιαγμένη και η ευτυχία των ονείρων, ήταν φτιαγμένη από την ελευθερία να ζεις

ταυτόχρονα ό,τι μπορείς ποτέ να φανταστείς, να εναλλάσσεις για διασκέδαση τον εσωτερικό κόσμο με τον εξωτερικό, να μετακινείς το Χώρο και το Χρόνο σαν σκηνικό στο θέατρο. Και όπως ταξιδεύαμε στον κόσμο δίχως αυτοκίνητα ή πλοία, όπως δαμάζαμε τον κατεστραμμένο από τον πόλεμο κόσμο με την πίστη μας και τον μεταμορφώναμε σε Παράδεισο, ανακαλούσαμε, αρωγούς στην τρέχουσα πραγματικότητα, τα περασμένα, τα μελλούμενα και όλα τα πλάσματα της φαντασίας. Και ολοένα, στο Σβάμπεν, στη λίμνη της Κωνσταντίας, στην Ελβετία και παντού αλλού μας συναντούσαν άνθρωποι που μας καταλάβαιναν ή που τουλάχιστον, κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο, μας χρωστούσαν χάρη, γιατί υπήρχαμε εμείς και η Εταιρεία μας και το Ταξίδι στην Ανατολή. Ανάμεσα στα τραμ και τις τράπεζες της Ζυρίχης συναντήσαμε την Κιδωτό του Νώε, που τη φρουρούσαν πολυάριθμα γέρικα σκυλιά, όλα με το ίδιο όνομα, και που την οδηγούσε τολμηρά στις ξέρες μιας πεζής εποχής ο Χανς Σ., απόγονος του Νώε και φίλος των τεχνών. Βρεθήκαμε στο Βίντερτουρ, ένα πάτωμα κάτω απ' το Μαγικό Ντουλάπι του Στέκλιν, καλεσμένοι στον Κινέζικο Ναό, όπου κάτω απ' την μπρούντζινη Μάγια έκαιγαν τα μυρωδικά κι ο μαύρος Βασιλιάς ανακάτευε τους γλυκούς ήχους της φλογέρας του με τους παλμούς του γκονγκ. Και στους πρόποδες του Βουνού του Ήλιου συναντήσαμε το Σουόν Μαλί, αποικία του Βασιλιά του Σιάμ, όπου ανάμεσα στους πέτρινους και μπρούντζινους Βούδες, ευγνώμονες εμείς φιλοξενούμενοι, προσφέραμε λιβάνι και σπονδές.

Μια από τις πιο όμορφες στιγμές ήταν η γιορτή της

Εταιρείας στο Μπρεμγκάρτεν· εκεί ο μαγικός κύκλος μάς έξωσε στενά. Μας δέχτηκαν ο Μαξ και η Τίλι, οι πυργοδεσπότες, ακούσαμε τον Όθμαρ να παίζει Μότσαρτ στο πιάνο της μεγάλης αίθουσας, βρήκαμε το πάρκο κατοικημένο από παπαγάλους και άλλα πουλιά με ανθρώπινη φωνή· ακούσαμε τη νεράιδα Αρμίντα να τραγουδάει στο σιντριβάνι, και με τα μαλλιά στον άνεμο, το βαρύ κεφάλι του αστρολόγου Λόνγκους, μας έγενεψε πλάι στην αγαπημένη μορφή του Χάινριχ φον Οφτερντίγγκεν. Στον κήπο τα παγόνια τσίριζαν, κι ο Λουδοβίκος κουβέντιαζε ισπανικά με τον Παπουτσωμένο Γάτο, ενώ ο Χανς Ρέσομ, ταραγμένος από τις ματιές του στο καρναβάλι της ζωής, έκανε τάμα να πάει να προσκυνήσει τον τάφο του Καρλομάγνου. Ήταν μια από τις θριαμβευτικές στιγμές του ταξιδιού μας: είχαμε φέρει το μαγικό κύμα μαζί μας, εξάγγιζε τα πάντα· οι κάτοικοι απέδιδαν γονατιστοί φόρο τιμής στην ομορφιά, ο οικοδεσπότης μάς απήγγειλε ένα ποίημα που μιλούσε για τα νυχτερινά μας κατορθώματα· στριμωγμένα στα τείχη του κάστρου, τα ζώα από το δάσος προσπαθούσαν ν' ακούσουν, και στον ποταμό τ' αστραφτερά ψάρια περνούσαν σε επίσημες πομπές και τα φιλεύαμε γλυκίσματα και κρασί.

Αλλά ακριβώς αυτές τις αναμνήσεις δεν μπορώ να τις αφηγηθώ παρά μόνο σ' εκείνους που συγκινήθηκαν από τη γοητεία τους. Η περιγραφή μου τις κάνει να φαίνονται φτωχές, ίσως και λίγο ανόητες. Αυτοί όμως που συμμερίστηκαν και γιόρτασαν τις μέρες του Μπρεμγκάρτεν θα επιβεβαιώσουν την κάθε λεπτομέρεια, και θα τις συμπληρώσουν με εκατοντάδες ακόμα πιο όμορφες λεπτομέ-

ρειες. Πώς γυάλιζαν οι ουρές των παγωνιών, όταν το φεγγάρι ανέτειλε ανάμεσα στα ψηλά δέντρα· και με τι ασημένια λάμψη έλαμπαν στις σκιερές όχθες οι γλυκές γοργόνες που αναδύονταν ανάμεσα στα βράχια, και πώς ο λιανός Δον Κιχώτης μόνος κάτω από την καστανιά, κοντά στην πηγή φύλαγε την πρώτη του σκοπιά, ενώ τα τελευταία βεγγαλικά πάνω από τον πύργο έφεγγαν γλυκά μέσα στη νύχτα, και ο συνάδελφός μου, ο Πάμπλο, στεφανωμένος με τριαντάφυλλα έπαιζε περσική φλογέρα στα κορίτσια –αυτά ποτέ δε θα τα ξεχάσω! Ω! ποιος από μας θα φανταζόταν ποτέ ότι ο μαγικός κύκλος θα έσπαγε τόσο σύντομα, ότι σχεδόν όλοι μας –κι εγώ επίσης, ακόμα κι εγώ!– θα γυρίζαμε να χαθούμε στις μουντές ερήμους της καθημερινής πραγματικότητας, ακριβώς όπως οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι μαγαζάτορες που, μετά από ένα πάρτι ή μια κυριακάτικη εκδρομή, ξεμεθάνε και προσαρμόζονται ξανά στην επαγγελματική μονοτονία;

Εκείνες τις μέρες, κανένας μας δεν είχε διάθεση για τέτοιες σκέψεις. Στον πυργίσκο του Μπρεμγκάρτεν η ευωδιά των κρίνων πλημμύριζε το δωμάτιό μου κι άκουγα μέσα από τα δέντρα το γουργουρητό του ποταμού· από το μπαλκόνι, μεθυσμένος από τη χαρά και τον πόθο, βγήκα στη νύχτα· πέρασα κλεφτά δίπλα από τον ιπότη που φύλαγε σκοπιά κι από τους κοιμισμένους συνδαιτημόνες, κατέβηκα ως την όχθη, ως τα νερά που άφριζαν, ως τις άσπρες, φωτεινές ναιάδες που με παρέσυραν στο διάφανο και παγωμένο κόσμο που ήταν το βασίλειό τους, όπου έπαιζαν, ονειροπόλες κι ακούραστες, με διαδήματα και χρυσές αλυσίδες από τους θησαυρούς τους.

Μου φάνηκε σα να κύλησαν μήνες ολόκληροι στα διάφανα θάθη κι όταν αναδύθηκα και κολύμπησα αναρριγώντας ως την όχθη, η φλογέρα του Πάμπλο αντηχούσε ακόμα μακριά στους κήπους και το φεγγάρι ήταν ακόμα ψηλά στον ουρανό. Ο Λέο έπαιζε με δυο άσπρα κανίς· το σοφό παιδιάστικο πρόσωπό του ακτινοβολούσε από ευτυχία. Βρήκα το Λόνγκους να κάθεται στο δάσος, κρατώντας στα γόνατά του ένα βιβλίο σε περγαμηνή, πάνω στην οποία έγραφε με ελληνικούς και εβραϊκούς χαρακτήρες: δράκοντες ξεπετιόνταν από τα γράμματα των λέξεων και χρωματιστά φίδια σηκώνονταν όρθια. Δε με είδε, ζωγράφιζε απόλυτα απορροφημένος: για πολλή ώρα κοίταζα το βιβλίο πάνω από τον ώμο του, είδα τα φίδια και τους δράκοντες ν' αναδύονται από τις γραμμές, να συστρέφονται και να εξαφανίζονται αθόρυβα στο σκοτεινό δάσος. «Λόνγκους» του είπα σιγανά, «αγαπημένε φίλε!» Δε με άκουσε, ο δικός μου κόσμος τού ήταν ξένος, ήταν χαμένος μέσα στον ίδιο του τον εαυτό. Παραπέρα, κάτω από τα φεγγαρόφωτα δέντρα, ο Ανσέλμος περιφερόταν με μια ίριδα στο χέρι του και κοίταζε χαμογελώντας το μαβί κάλυκα του λουλουδιού.

Κάτι που είχα κιόλας παρατηρήσει πολλές φορές στη διάρκεια του ταξιδιού μας, δίχως να το σκεφτώ καλύτερα, μου έκανε και πάλι εντύπωση κατά τη διαμονή μας στο Μπρεμγκάρτεν, γιατί το θεώρησα αλλόκοτο και λίγο θλιβερό. Υπήρχαν ανάμεσά μας πολλοί καλλιτέχνες, ζωγράφοι, μουσικοί και ποιητές· ο φλογερός Κλίγγκσορ ήταν εκεί κι ο άστατος Ούγκο Βολφ, ο λακωνικός Λάουσερ κι ο εντυπωσιακός Μπρεντάνο –αλλά μόλο που οι

καλλιτέχνες αυτοί ή τουλάχιστον μερικοί ανάμεσά τους ήταν πολύ ζωηρά και γοητευτικά όντα, τα πλάσματα που είχαν φανταστεί ήταν δίχως καμιά εξαίρεση πολύ πιο ζωηρά, πιο όμορφα, πιο χαρούμενα και με μια έννοια πιο αυθεντικά και πιο αληθινά από τους ίδιους τους ποιητές και τους δημιουργούς. Ο Πάμπλο καθόταν με τη φλογέρα του με μια γοητευτική αθωότητα και γεμάτος από τη χαρά της ζωής, αλλά ο ποιητής του, σαν σκιά, μισοφωτισμένος από τη σελήνη γλιστρούσε στην όχθη γυρεύοντας τη μοναξιά. Σκοντάφτοντας και λίγο μεθυσμένος, ο Χόφμαν πηγαινοερχόταν ανάμεσα στους καλεσμένους, μιλώντας πολύ, μικροκαμωμένος σαν ξωτικό, κι εκείνος, όπως όλοι τους, μισοπραγματικός, σχεδόν άυλος, όχι απόλυτα αληθινός, ενώ ο αρχιψύλακας Λίντχορστ, που διασκεδάζε παριστάνοντας το δράκοντα, φουσουσε φλόγες με την κάθε ανάσα κι έβγαζε ατμούς σαν αυτοκίνητο. Ρώτησα τον υπηρέτη Λέο πώς γινόταν οι καλλιτέχνες να φαίνονται καμιά φορά μόνο μισοζώντανοι, ενώ τα δημιουργήματά τους έμοιαζαν τόσο αδιαφιλονίκητα αληθινά. Ο Λέο με κοίταξε, ξαφνιασμένος με την ερώτησή μου. Έπειτα, άφησε το κανίς που κρατούσε στην αγκαλιά του και είπε: «Με τις μανάδες, είναι ακριβώς το ίδιο. Όταν έχουν φέρει τα παιδιά τους στον κόσμο και τους έχουν δώσει το γάλα τους και την ομορφιά τους και τη δύναμή τους, οι ίδιες γίνονται ασήμαντες και κανένα δεν ασχολείται πια μαζί τους».

«Είναι πάντως θλιβερό» είπα δίχως να πολυσκεφτώ τι έλεγα.

«Δε νομίζω ότι είναι πιο θλιβερό απ' οτιδήποτε άλλο»

είπε ο Λέο. «Έτσι το θέλει ο νόμος».

«Ο νόμος;» ρώτησα με περιέργεια. «Ποιος είναι αυτός ο νόμος, Λέο;»

«Είναι ο νόμος της υπηρεσίας. Αυτός που θέλει να ζήσει πολύ, πρέπει να υπηρετεί, αλλά εκείνος που θέλει να κυβερνήσει, δεν ζει πολύ».

«Τότε γιατί αγωνίζονται τόσο πολλοί να κυβερνήσουν;»

«Γιατί δεν το ξέρουν. Λίγοι είναι εκείνοι που έχουν γεννηθεί για να είναι αφεντικά, κι αυτοί είναι μόνο που μένουν ευτυχισμένοι και υγιείς. Ενώ οι άλλοι, που έγιναν αφεντικά μόνο μετά από μεγάλες προσπάθειες, καταλήγουν στο τίποτα».

«Σε ποιο τίποτα, Λέο;»

«Σ' ένα σανατόριο, για παράδειγμα».

Δεν κατάλαβα πολλά κι ωστόσο τα λόγια έμειναν στη μνήμη μου μαζί με μια αίσθηση ότι αυτός ο Λέο ήξερε ένα σωρό πράγματα, ότι ίσως να ήξερε περισσότερα από μας, που φαινομενικά ήμαστε τ' αφεντικά του.

2

Το τι έκανε τον πιστό μας Λέο ν' αποφασίσει να μας εγκαταλείψει ξαφνικά στη μέση του επικίνδυνου φαραγίου Μόρμπιο Ινφериόρε, είναι ένα σημείο πάνω στο οποίο καθένα από τα μέλη του αξέχαστου εκείνου ταξιδιού είχε τη δική του άποψη· αλλά μόνο πολύ αργότερα άρχισα κάπως να υποψιάζομαι και να επαναθεωρώ τις αληθινές περιστάσεις και τη βαθύτερη έννοια του περιστατικού αυτού. Αποδείχτηκε επίσης ότι η εξαφάνιση του Λέο, αυτή η φαινομενικά δευτερεύουσα, αλλά στην πραγματικότητα αποφασιστική περιπέτεια, δεν ήταν καθόλου τυχαία, αλλά ένας κρίκος στην αλυσίδα εκείνων των γεγονότων με τα οποία ο προαιώνιος εχθρός προσπαθούσε να κάνει την επιχείρησή μας ν' αποτύχει. Το δροσερό εκείνο φθινοπωριάτικο πρωινό που ανακαλύφθηκε η απουσία του υπηρέτη μας Λέο και που έμειναν άκαρπες όλες μας οι προσπάθειες να τον βρούμε, οπωσδήποτε δεν ήμουν ο μόνος που είχε κάτι σαν προαίσθηση της επικείμενης καταστροφής και των απειλών του πεπρωμένου.

Κοντολογίς, τη στιγμή εκείνη, η κατάσταση είχε ως

εξής: συνεχίζοντας την τολμηρή μας πορεία, είχαμε διασχίσει τη μισή Ευρώπη κι ένα μέρος του Μεσαίωνα. Κατασκηνώσαμε λοιπόν σε μια πολύ βαθιά, βραχώδη κοιλάδα, ένα άγριο φαράγγι στα ιταλικά σύνορα, κι αρχίσαμε να ψάχνουμε για τον υπηρέτη Λέο, που τόσο μυστηριωδώς είχε εξαφανιστεί. Όσο περισσότερο τον ψάχναμε, τόσο περισσότερο έσβηναν οι ελπίδες μας ότι θα τον ξαναβρίσκαμε, τόσο περισσότερο μας έπνιγε η εξής σκέψη: δεν ήταν μόνο ότι ένας από τους υπηρέτες μας, ένας συμπαθητικός κι ευχάριστος άνθρωπος είχε πάθει κάποιο ατύχημα ή είχε δραπετεύσει ή είχε πέσει στα χέρια του εχθρού – αλλά ότι αυτή ήταν η αρχή ενός αγώνα, το πρώτο σημάδι μιας καταιγίδας που θα ξέσπαγε πάνω μας. Περάσαμε όλη τη μέρα, μέχρι αργά το σούρουπο, ψάχνοντας το Λέο· εξερευνήθηκε ολόκληρο το φαράγγι, κι ενώ αυτές οι προσπάθειες μάς εξαντλούσαν και φούντωνε μέσα μας η αίσθηση της ματαιότητάς τους, πιο αλλόκοτο και ανησυχητικό ήταν το πόσο από ώρα σε ώρα έμοιαζε να μεγαλώνει η σημασία του αγνοούμενου υπηρέτη κι η σοβαρότητα της απώλειάς του. Δεν ήταν μόνο ότι ο κάθε προσκυνητής κι οπωσδήποτε ολόκληρο το υπηρετικό προσωπικό είχαν στενοχωρηθεί για το γοητευτικό και πρόθυμο νέο, αλλά όσο πιο βέβαιη γινόταν η απώλειά του, τόσο περισσότερο απαραίτητος μάς φαινόταν: δίχως το Λέο, το όμορφο πρόσωπό του, την καλή του διάθεση και τα τραγούδια του, δίχως τον ενθουσιασμό του για τη μεγάλη μας επιχείρηση, η ίδια η επιχείρηση φάνηκε, κατά κάποιο μυστηριώδη τρόπο, να χάνει ένα μέρος από την αξία της. Τουλάχιστον, έτσι επηρεά-

στηκα εγώ. Παρά την κούραση και πολλές μικροαπογοητεύσεις τους τελευταίους μήνες του ταξιδιού, δεν είχα γνωρίσει ούτε ένα λεπτό εσωτερικής αδυναμίας ή σοβαρής αμφιβολίας· κανένας νικηφόρος στρατηγός, κανένα χελιδόνη, που αποδημούσε για την Αίγυπτο, δε θα μπορούσαν να είναι πιο σίγουροι για το σκοπό τους, για την αποστολή τους, για την ορθότητα των προσπαθειών τους, απ' όσο ήμουν εγώ σχετικά με το ταξίδι εκείνο. Τώρα όμως, στο μοιραίο αυτό μέρος, ενώ άκουγα συνέχεια τα καλέσματα και τα συνθήματα των φρουρών μας, στη διάρκεια ολόκληρης της γαλάζιας και χρυσαφένιας μέρας του Οκτώβρη, караδοκώντας αδιάκοπα και με ολοένα μεγαλύτερη ανυπομονησία την επιστροφή ενός αγγελιαφόρου, την άφιξη κάποιας είδησης, με αποτέλεσμα να υφίσταμαι συνέχεια νέες απογοητεύσεις και να συναντώ παντού απορημένα πρόσωπα, τώρα ένιωθα για πρώτη φορά μέσα στην καρδιά μου κάτι που έμοιαζε με θλίψη και με αμφιβολία, κι όσο πιο ισχυρά γίνονταν αυτά τα συναισθήματα, τόσο περισσότερο μεγάλωνε μέσα μου η πεποίθηση ότι όχι μόνο δεν υπήρχε ελπίδα να ξαναβρούμε το Λέο, αλλά ότι τώρα όλα απειλούσαν να χάσουν την αξία τους και το νόημά τους: η συντροφικότητά μας, η πίστη μας, ο όρκος μας, το προσκύνημά μας, ολόκληρη η ζωή μας.

Ακόμα κι αν έκανα λάθος υποθέτοντας ότι νιώθαμε όλοι το ίδιο, ακόμα κι αν έκανα λάθος για τις ίδιες μου τις εντυπώσεις και τις προσωπικές μου εμπειρίες ή αν απέδωσα εσφαλμένα στις μέρες εκείνες πολλά πράγματα που στην πραγματικότητα συνέβησαν πολύ αργότερα,

παραμένει ωστόσο ανεξήγητο το περίεργο εκείνο επεισόδιο με τις αποσκευές του Λέο! Το γεγονός είναι, πέρα απ' οποιαδήποτε προσωπική γνώμη, ότι επρόκειτο για κάτι ξεχωριστό, κάτι αφάνταστο και ολοένα και πιο ανησυχητικό. Εκείνη την ημέρα που στο φαράγγι του Μόρμπιο ψάχναμε να βρούμε το Λέο, τότε ο ένας και τότε ο άλλος από μας διαπίστωνε ότι κάποιο σημαντικό αντικείμενο έλειπε απ' τις αποσκευές του. Ό,τι χανόταν δεν ξαναβρισκόταν και κατά κάποιο τρόπο μάς δινόταν η εντύπωση ότι τα χαμένα αυτά πράγματα πρέπει να βρίσκονταν στις αποσκευές του Λέο, παρόλο που αυτός, όπως και όλοι οι υπόλοιποι, δεν είχε παρά ένα απλό λινό σακίδιο στην πλάτη. Μέσα, λοιπόν, σ' αυτόν τον ένα και μοναδικό σάκο έμοιαζε να έχουν συγκεντρωθεί όλα τα σημαντικά αντικείμενα των υπολοίπων τριάντα. Κι ακόμα κι αν είναι γνωστή ανθρώπινη αδυναμία ότι τη στιγμή που χάνεται ένα αντικείμενο μάς φαίνεται υπερβολικά πολύτιμο και πιο απαραίτητο απ' οποιοδήποτε άλλο πράγμα στην κατοχή μας, και μόλο που πολλά από τα πράγματα των οποίων η απώλεια στο φαράγγι του Μόρμπιο μας στενοχώρησε τόσο πολύ, εμφανίστηκαν αργότερα ή αποδείχτηκαν τελικά ελάχιστα απαραίτητα, εξακολουθεί παρόλ' αυτά δυστυχώς να είναι αλήθεια ότι εκείνη την εποχή αναγκαστήκαμε να διαπιστώσουμε με την πιο εύλογη ανησυχία, την απώλεια μιας ολοκληρωσης σειράς από εξαιρετικά σπουδαία αντικείμενα.

Σημειώθηκε εξάλλου το εξής περίεργο κι ανησυχητικό: τα αντικείμενα που έλειπαν —δεν έχει σημασία αν ξαναβρέθηκαν αργότερα ή όχι— κατατάσσονταν με κάποια

σειρά σπουδαιότητας και ξαναβρήκαμε σιγά σιγά στις αποσκευές μας αυτά ακριβώς που μας είχαν λείψει τόσο πολύ χωρίς λόγο και για την αξία των οποίων είχαμε πείσει τόσο έξω. Ναι, πρέπει ν' αναφέρω από τώρα το αλλόκοτο κι εντελώς ανεξήγητο εκείνο φαινόμενο: αποδείχτηκε στη συνέχεια του ταξιδιού, και προς μεγάλη μας σύγχυση, ότι όλα τα πράγματα που είχαν χαθεί, τιμαφή, χαρτιά και έγγραφα δεν ήταν καθόλου απαραίτητα. Άλεγες μάλιστα ότι ο καθένας μας είχε πείσει τη φαντασία του για να πειστεί πως είχε υποστεί ανεπανόρθωτες απώλειες, ότι ο καθένας θρηνούσε και θεωρούσε χαμένο εκείνο που του φαινόταν πιο σημαντικό: άλλος τα διαβατήρια, άλλος τους χάρτες, άλλος τη συστατική επιστολή για το Χαλίφη, ο καθένας το δικό του. Και στο τέλος, καθώς ένα ένα τα θεωρούμενα χαμένα αντικείμενα ή αποδεικνυόταν ότι δεν είχαν ποτέ χαθεί ή ότι ήταν τελείως ασήμαντα, έμεινε ένα πολύτιμο πράγμα που δε βρέθηκε: ένα ανεκτίμητο σπουδαίο, απόλυτα βασικό κι αναντικατάστατο έγγραφο που χάθηκε πραγματικά κι οριστικά. Τότε ακριβώς ήταν που άρχισαν να διχάζονται οι γνώμες για το εάν το χαμένο μαζί με τον υπηρέτη Λέο έγγραφο ήταν πράγματι απ' την αρχή στις αποσκευές μας. Μόλο που υπήρχε απόλυτη ομοφωνία για τη μεγάλη αξία του εγγράφου αυτού και για τον ανεπανόρθωτο χαρακτήρα της απώλειάς του, μόνο μερικοί από μας (κι ανάμεσά τους εγώ) διακινδύνεψαν να βεβαιώσουν ότι είχαμε πάρει το έγγραφο αυτό μαζί μας στο ταξίδι. Ο ένας βεβαίωνε ότι είχαμε ένα ανάλογο έγγραφο στο σακίδιο του Λέο, όμως δεν ήταν το πρωτότυπο, αλλά φυσικά μό-

νο ένα αντίγραφο· άλλοι πίστευαν ότι μπορούσαν να ορκιστούν ότι δεν υπήρξε ποτέ πρόθεση να πάρουμε μαζί μας είτε το ίδιο το έγγραφο είτε ένα αντίγραφό του· κι ακόμα μάλιστα ότι κάτι τέτοιο θα έβλαπτε το ίδιο το νόημα του ταξιδιού μας. Ακολούθησαν ζωηρές συζητήσεις, όπου αποδείχτηκε ότι το μέρος όπου ήταν κατατεθειμένο το πρωτότυπο (δεν είχε σημασία εάν εμείς είχαμε ή όχι το αντίγραφο και εάν το είχαμε χάσει), ήταν αντικείμενο διαφόρων απόψεων, εντελώς αντίθετων μεταξύ τους. Το έγγραφο, ισχυρίζονταν μερικοί, είχε κατατεθεί στην κυβέρνηση, στο Κυφχώυζερ. Όχι, έλεγαν άλλοι, είναι κλεισμένο στο δοχείο που περιέχει την τέφρα του Δασκάλου μας. Ανοησίες, απαντούσαν πάλι άλλοι, το έγγραφο της Εταιρείας είχε γραφτεί από τον ίδιο το Δάσκαλο με τους πρωτόγονους χαρακτήρες, που μόνο εκείνος γνώριζε, και είχε καεί μαζί με τη σορό του Δασκάλου, σύμφωνα με τη διαταγή του, κι όλες οι σχετικές ερωτήσεις δεν είχαν σημασία, γιατί μετά το θάνατο του Δασκάλου, κανένα ανθρώπινο μάτι δε θα μπορούσε να το αποκρυπτογραφήσει: αντίθετα, ήταν απόλυτα αναγκαίο να βεβαιωθούμε πού βρισκόνταν οι τέσσερις (άλλοι έλεγαν έξι) μεταφράσεις του αρχικού εγγράφου, που είχαν γίνει όσο ζούσε ακόμα ο Δάσκαλος και κάτω από την καθοδήγησή του. Έλεγαν ότι υπήρχε μια κινεζική, μια ελληνική, μια εβραϊκή και μια λατινική μετάφραση κι είχαν κατατεθεί στις τέσσερις παλιές πρωτεύουσες. Εκφράστηκαν κι άλλες γνώμες και απόψεις· άλλοι επέμεναν πεισματικά στις δικές τους, άλλοι πείστηκαν απ' το ένα ή το άλλο επιχείρημα του αντιπάλου, για να εγκα-

ταλείψουν σύντομα την καινούργια αυτή άποψη. Κοντολογίς, από τη στιγμή εκείνη, έπαψε να υπάρχει στην κοινωνία μας οποιαδήποτε ομόνοια ή βεβαιότητα, μόλο που η μεγάλη ιδέα συνέχισε να μας κρατάει ενωμένους.

Α, πόσο καλά θυμάμαι τις πρώτες εκείνες διαφωνίες! Ήταν κάτι τόσο καινούργιο, τόσο ανήκουστο στην ομάδα μας, την τόσο τέλεια μονοιασμένη μέχρι τότε! Οι συζητήσεις μας γίνονταν με σεβασμό και ευγένεια, τουλάχιστον στην αρχή· δεν κατέληγαν ούτε σε άγριες διαμάχες ούτε σε προσωπικές μομφές ή προσβολές· σχηματίσαμε πάντα, μπροστά σ' ολόκληρο τον κόσμο, μια αχώριστη κοινωνία. Ακούω ακόμα τις φωνές, βλέπω ακόμα το σημείο όπου κατασκηνώσαμε κι όπου έγιναν οι πρώτες απ' αυτές τις συζητήσεις· βλέπω τα χρυσά φθινοπωριάτικα φύλλα να πέφτουν εδώ κι εκεί, ανάμεσα στα ασυνήθιστα σοβαρά πρόσωπα και να προσγειώνονται το ένα πάνω σ' ένα γόνατο, το άλλο σ' ένα καπέλο. Αλίμονο· άκουγα κι ένιωθα ολοένα και πιο στενοχωρημένος και πιο φοβισμένος, κι ανάμεσα σ' όλες αυτές τις αντιφατικές γνώμες μια απόλυτη και πολύ θλιβερή βεβαιότητα εξακολουθούσε να γεμίζει την καρδιά μου: ότι το πρωτότυπο, το παλιό αυθεντικό γράμμα ήταν στο σάκο του Λέο κι ότι είχε εξαφανιστεί, είχε χαθεί μαζί του. Όσο μελαγχολική κι αν ήταν αυτή η πεποίθηση, ήταν τουλάχιστον μια πεποίθηση, ήταν σταθερή και μου έδινε ένα συναίσθημα βεβαιότητας. Για να μιλήσω ειλικρινά, σκεφτόμουν τότε ότι πρόθυμα θα την άλλαζα με μια άλλη με περισσότερες ελπίδες. Μόνο αργότερα, όταν την έχασα κι αυτή και βρέθηκα εκτεθειμένος στις πιο παράλογες απόψεις, κα-

τάλαβα τι είχα χάσει.

Βλέπω ότι η ιστορία δεν μπορεί να ειπωθεί μ' αυτόν τον τρόπο. Τότε όμως, πώς να διηγηθεί κανείς την ιστορία αυτή ενός μοναδικού ταξιδιού, μιας μοναδικής επικοινωνίας ψυχών, μιας τόσο θαυμάσια εξυψωμένης και πνευματικής ύπαρξης; Θα ήθελα τόσο πολύ, εγώ που είμαι ένας από τους τελευταίους επιζώντες της Εταιρείας μας, να διασώσω κάτι από την ανάμνηση της μεγάλης μας υπόθεσης. Νιώθω σαν ένας γέρος υπηρέτης που ζει ακόμα, σαν ένας από τους Παλατινούς του Καρλομάγνου, που κρατάει στη μνήμη του μια συναρπαστική σειρά από κατορθώματα και θαύματα, που η ανάμνησή τους θα εξαφανιστεί μαζί του, αν δεν κατορθώσει με λόγια ή με εικόνες, με αφηγήσεις ή με τραγούδια να την περάσει στους απογόνους του. Αλλά πώς, με ποιο τέχνασμα θα ήταν δυνατόν να διηγηθεί κανείς την ιστορία του Ταξιδιού μας στην Ανατολή; Δεν έχω ιδέα. Ήδη, η πρώτη αυτή απόπειρα, που άρχισε με τις καλύτερες συνθήκες του κόσμου, χάνεται στην αοριστία και το ακατανόητο. Ήθελα απλώς να προσπαθήσω να σημειώσω ό,τι θυμάμαι από την εξέλιξη και τα ιδιαίτερα γεγονότα του ταξιδιού μας. Τίποτα δε φαινόταν πιο απλό. Και τώρα, πριν προλάβω καλά καλά να διηγηθώ οτιδήποτε, να που σκαλώνω σ' ένα και μοναδικό μικρό επεισόδιο, το οποίο στην αρχή δεν το είχα σκεφτεί καθόλου, στην εξαφάνιση του Λέο· κι αντί για καμβά, κρατάω στα χέρια μου ένα κουδάρι από χίλιες μπερδεμένες κλωστές, που εκατό χέρια θα χρειάζονταν χρόνια για να τις ξεμπλέξουν, ακόμα κι αν η κάθε κλωστή δε γινόταν φοβερά εύθραυστη και

δεν έσπαγε ανάμεσα στα δάχτυλα μόλις την άγγιζαν και την τραβούσαν για να την ξεχωρίσουν από τις άλλες.

Υποθέτω ότι το ίδιο συμβαίνει με όλους τους ιστορικούς όταν αρχίζουν να καταγράφουν τα γεγονότα οποιασδήποτε περιόδου και επιθυμούν να τα περιγράψουν ειλικρινά. Πού είναι το κέντρο των γεγονότων, το σημείο επαφής τους, ο κοινός παράγοντας που τα συνδέει; Για να αποκαλυφθεί κάποια σχέση, κάποια αιτιότητα, κάποιο νόημα, για να μπορέσει να ειπωθεί οτιδήποτε, ο ιστορικός πρέπει ν' ανακαλύψει κάποιες ενότητες: έναν ήρωα, ένα έθνος, μια ιδέα, και πρέπει να αποδώσει στις φανταστικές αυτές ενότητες αυτό που στην πραγματικότητα έγινε με τον πιο ανώνυμο τρόπο.

Αν είναι ήδη τόσο δύσκολο ν' αφηγηθεί κανείς κάποια αληθινά και πιστευτά συμβάντα, στη δικιά μου περίπτωση είναι πολύ πιο δύσκολο, γιατί μόλις θελήσω να τα εξετάσω πιο προσεχτικά, όλα γίνονται αμφίβολα, όλα γλιστρούν και διαλύονται, ακριβώς όπως η κοινωνία μας, η πιο στέρεη στον κόσμο, διαλύθηκε κι η ίδια. Δεν υπάρχει πουθενά κάποια ενότητα, κάποιο κέντρο, κάποιο σημείο, γύρω από το οποίο να περιστρέφεται ο τροχός.

Το Ταξίδι μας στην Ανατολή και η Κοινωνία που ήταν στη βάση του, η ομάδα μας, ήταν το πιο σημαντικό πράγμα και μάλιστα το μοναδικό σημαντικό πράγμα στη ζωή μου, σε σημείο να σβήσει απόλυτα το ίδιο μου το άτομο. Και σήμερα που θέλω να σημειώσω και να συγκρατήσω τουλάχιστον ορισμένα κομμάτια, όλα αυτά δε δίνουν παρά μια άμορφη μάζα από εικόνες που καθρε-

φτίστηκαν σε κάτι, και το κάτι αυτό, υπήρξε το Εγώ μου, και το Εγώ αυτό, ο καθρέφτης αυτός, όποτε κι αν το έψαξα δεν ήταν τίποτα περισσότερο απ' το Τίποτα, η λεία επιφάνεια ενός γυαλιού. Αφήνω την πένα μου με την πρόθεση και την ελπίδα οπωσδήποτε να συνεχίσω αύριο ή αργότερα, κι ακόμα καλύτερα να ξεκινήσω από την αρχή· αλλά πίσω απ' αυτή την πρόθεση κι αυτή την ελπίδα, πίσω από την ακαταμάχητη επιθυμία μου να διηγηθώ την ιστορία μας, ορθώνεται μια θανάσιμη αμφιβολία. Η αμφιβολία αυτή άρχισε με την έρευνα για το Λέο στην κοιλάδα του Μόρμπιο. Η ερώτηση δεν είναι μόνο: είναι δυνατό να διηγηθείς την ιστορία σου; Αλλά επίσης: ήταν δυνατό να τη ζήσει κανείς; Γνωρίζουμε το παράδειγμα των αντρών που πήραν μέρος στο Μεγάλο Πόλεμο, που φυσικά δε θα τους έλειπαν ούτε τα πραγματικά γεγονότα ούτε οι αυθεντικές εμπειρίες και που κάποιες στιγμές θα ένωσαν σίγουρα ανάλογες αμφιβολίες.

3

Από τότε που έγραψα τα προηγούμενα, η σκέψη μου δεν έπαψε να γυρίζει γύρω από το σχέδιό μου, γυρεύοντας κάποια λύση. Δε βρήκα καμία, αντιμετώπιζω ακόμα το χάος. Ορκίστηκα όμως να μην ενδώσω και τη στιγμή που έκανα τον όρκο αυτό, μια ευτυχισμένη θύμηση πέρασε από το μυαλό μου σαν ηλιαχτίδα: θυμήθηκα ότι ολόιδιο ήταν το συναίσθημα που είχα στο ξεκίνημα του ταξιδιού μας: και τότε επιχειρούσαμε κάτι φαινομενικά αδύνατο· και τότε μοιάζαμε να ταξιδεύουμε στο σκοτάδι, στην τύχη, δίχως να ξέρουμε πού πηγαίνουμε, κι ωστόσο, πιο ισχυρή από την πραγματικότητα ή την πιθανότητα, άστραφτε μέσα στις καρδιές μας η πίστη στην αξία και την αναγκαιότητα της πράξης μας. Ανατρίχιασα με τη θύμηση του συναισθήματος αυτού και η στιγμή και μόνο του ευτυχισμένου αυτού ρίγους τα φώτισε όλα, τα έκανε όλα να φαίνονται και πάλι κατορθωτά.

Ας γίνει ό,τι γίνει: αποφάσισα να πραγματοποιήσω το σχέδιό μου. Ακόμα κι αν χρειαστεί να ξαναρχίσω δέκα φορές, εκατό φορές την ανείπωτη ιστορία μου, και να χάνομαι πάντα στο ίδιο χάος, θα ξαναρχίσω πάλι εκατό

φορές· αν δεν κατορθώσω να παρουσιάσω τις εικόνες σ' ένα σύνολο με νόημα, θα παρουσιάσω το κάθε κομμάτι όσο πιο πιστά γίνεται. Και ταυτόχρονα όσο είναι ακόμα δυνατό σήμερα, θα θυμάμαι την πρώτη αρχή της μεγάλης μας εποχής: ποτέ να μη λογιαριάζω, ποτέ να μην αφήνω να υπερισχύουν τα κίνητρα της λογικής, πάντα να πιστεύω ότι η πίστη είναι πιο δυνατή απ' τη δήθεν πραγματικότητα.

Στο μεταξύ, πρέπει να το ομολογήσω, έκανα μια απόπειρα να πλησιάσω το σκοπό μου με πρακτικό και λογικό τρόπο. Πήγα να δω ένα φίλο της νιότης μου που μένει σ' αυτή την πόλη και είναι αρχισυντάκτης σε μια εφημερίδα· λέγεται Λουκάς. Πήρε μέρος στο Μεγάλο Πόλεμο και έχει εκδώσει ένα βιβλίο σχετικό, που διαβάζεται πολύ. Ο Λουκάς με δέχτηκε φιλικά, ήταν ολοφάνερα ευχαριστημένος που ξανάβλεπε έναν παλιό συμμαθητή του. Είχα δυο αρκετά μεγάλες συζητήσεις μαζί του.

Προσπάθησα να τον κάνω να καταλάβει για ποιο πράγμα επρόκειτο. Περιφρόνησα κάθε υπεκφυγή. Του είπα ειλικρινά ότι είχα πάρει μέρος στη μεγάλη εκείνη επιχείρηση, για την οποία σίγουρα θα είχε ακούσει κι αυτός, στο επονομαζόμενο *Ταξίδι στην Ανατολή* ή τη *Σταυροφορία* ή όπως αλλιώς το περιέγραφε τότε το κοινό. Ω ναι, απάντησε χαμογελώντας με φιλική ειρωνεία, σίγουρα το θυμόταν· στον κύκλο των φίλων του, το περίεργο αυτό επεισόδιο το ονόμαζαν, ίσως με κάποια έλλειψη σεβασμού, *Σταυροφορία των Παιδιών*. Γύρω του, δεν είχαν πάρει πολύ στα σοβαρά αυτό το κίνημα, το ταύτιζαν μάλιστα με κάποια θεοσοφική κίνηση ή κάποια

απόπειρα αδερφοσύνης των λαών· όπως και να 'χει είχαν ξαφνιαστεί με ορισμένες επιτυχίες της εκστρατείας μας, είχαν διαβάσει με συγκίνηση την αφήγηση της θαρραλέας πορείας μας μέσα από το Ομπερσδάμπεν, για τις θριαμβευτικές μέρες στο Μπρεμγκάρτεν, για την παράδοση του χωριού Τέσινγκερ και πολλές φορές είχαν αναρωτηθεί αν το κίνημα θα έμπαινε στην υπηρεσία κάποιας δημοκρατικής πολιτικής. Έπειτα, φυσικά, η υπόθεση έδειξε να εκφυλίζεται, μερικοί από τους πρώην αρχηγούς είχαν αποχωρήσει και μάλιστα έμοιαζαν να ντρέπονται γι' αυτήν και δεν επιθυμούσαν πια να τη θυμούνται, τα νέα έφταναν ολοένα και πιο σπάνια, ολοένα και πιο αντιφατικά, κι έτσι η όλη υπόθεση ταξινομήθηκε και ξεχάστηκε όπως τόσα και τόσα εκκεντρικά πολιτικά, θρησκευτικά ή καλλιτεχνικά κινήματα των μεταπολεμικών εκείνων χρόνων. Την εποχή εκείνη φύτρωναν τόσοι προφήτες, εμφανίζονταν τόσες πολλές μυστικές εταιρείες με μεσσιανικές ελπίδες και προθέσεις, για να εξαφανιστούν έπειτα δίχως ν' αφήσουν το παραμικρό ίχνος.

Η άποψή του ήταν σαφής: ήταν η άποψη ενός καλοπροαίρετου σκεπτικιστή. Όλοι εκείνοι που είχαν ακούσει την ιστορία του ταξιδιού, δίχως να έχουν συμμετάσχει οι ίδιοι σ' αυτό, μπορούσαν να έχουν τις ίδιες απόψεις με το Λουκά. Δε μ' ενδιέφερε να προσηλυτίσω το Λουκά, αλλά διόρθωσα ωστόσο ορισμένες από τις πληροφορίες του, εξηγώντας, για παράδειγμα, ότι η Εταιρεία μας δεν ήταν με κανένα τρόπο προϊόν των μεταπολεμικών χρόνων, αλλά ότι υπήρχε διαχρονικά σ' ολόκληρη την παγκόσμια ιστορία, καμιά φορά ίσως με υπόγειο

τρόπο, αλλά δίχως καμιά διακοπή, ότι ακόμα και ορισμένες φάσεις του Μεγάλου Πολέμου δεν ήταν τίποτα περισσότερο από στάδια στην ιστορία της Εταιρείας μας κι ότι εξάλλου ο Ζωροάστρης, ο Λάο Τσε, ο Πλάτων, ο Ξενοφών, ο Πυθαγόρας, ο Αλδέρτος ο Μέγας, ο Δον Κιχώτης, ο Τρίστραμ Σάντυ, ο Νοβάλις κι ο Μπωντλαίρ ήταν ιδρυτικά μέλη και αδερφοί της Εταιρείας μας. Απάντησε σ' αυτά με το χαμόγελο που περίμενα.

«Λοιπόν», είπα, «δεν ήρθα εδώ για να σου κάνω μάθημα, αλλά για να μάθω από σένα. Είναι η πιο φλογερή μου επιθυμία, όχι να γράψω μια ιστορία της Εταιρείας (ακόμα και μια στρατιά από καλά εξοπλισμένους σοφούς δε θα ήταν σε θέση να το κάνει αυτό), αλλά να διηγηθώ με κάποια συνοχή το ταξίδι μας. Όμως μου είναι απολύτως αδύνατο έστω και να προσεγγίσω το θέμα. Δεν είναι θέμα λογοτεχνικής ικανότητας, νομίζω ότι αυτή την έχω, πράγμα που το λέω εξάλλου δίχως καμιά ματαιοδοξία. Όχι, να περι τίνος πρόκειται: η πραγματικότητα που έζησα άλλοτε μαζί με τους συντρόφους μου δεν υπάρχει πια, και, μόλο που οι αναμνήσεις μου απ' αυτήν είναι οι πιο πολύτιμες και ζωηρές που έχω, μοιάζουν ωστόσο τόσο απόμακρες, από τόσο διαφορετική στόφα, λες και τα πράγματα αυτά συνέβησαν σε άλλο πλανήτη, σε άλλη χιλιετία, ή λες και ήταν παραισθήσεις αρρώστου.

«Το καταλαβαίνω αυτό!» φώναξε ζωηρά ο Λουκάς. Η συζήτησή μας άρχιζε επιτέλους να τον ενδιαφέρει. «Α! πόσο καλά το καταλαβαίνω! Βλέπεις, ακριβώς το ίδιο μου συνέβη κι εμένα με τις πολεμικές μου εμπειρίες. Νόμιζα ότι τις είχα ζήσει έντονα, ότι τις παρατηρούσα με

οξύ βλέμμα, κόντευα να εκραγώ από τις εικόνες που είχα μαζέψει μέσα μου, το φιλμ μέσα στο μυαλό μου έμοιαζε χιλιόμετρα μακρύ –αλλά όταν καθόμουν στο γραφείο μου, σε μια καρέκλα, σ' ένα τραπέζι με την πένα στο χέρι, τα ισοπεδωμένα χωριά και δάση, η γη που σειόταν από τους φοβερούς βομβαρδισμούς, το ανακάτεμα θρώμας και μεγαλείου, φόβου και ηρωισμού, ακρωτηριασμένων κορμιών, φόβου και θανάτου και μακάβριου χιούμορ– όλα ήταν απροσμέτρητα απόμακρα, δεν ήταν παρά ένα όνειρο, δεν είχαν πια καμιά σχέση με τίποτα και δε μπορούσε σ' αλήθεια να τα συλλάβει ο νους. Ξέρεις ότι παρόλα αυτά, έγραψα τελικά το βιβλίο μου για τον πόλεμο κι ότι σήμερα το διαβάζουν και το συζητάνε πολύ. Αλλά βλέπεις: δε νομίζω ότι δέκα βιβλία σαν κι αυτό, κι ας ήταν το καθένα τους δέκα φορές καλύτερο και πιο ζωντανό από το δικό μου, θα μπορούσαν να δώσουν ακόμα και στον πιο σοβαρό αναγνώστη μια οποιαδήποτε εικόνα του πολέμου, αν δεν είχε ζήσει κι ο ίδιος τον πόλεμο. Και δεν ήταν τόσο πολλοί αυτοί που τον είχαν ζήσει. Ακόμα κι ανάμεσα σ' αυτούς που πήραν μέρος στον πόλεμο, λίγοι είναι εκείνοι που τον έζησαν. Κι αν πολλοί τον ένιωσαν, δεν άργησαν να τον ξεχάσουν. Ίσως μετά από τη δίψα του για γεγονότα, ο άνθρωπος να μην έχει μεγαλύτερη δίψα απ' το να ξεχάσει».

Έμεινε σιωπηλός, χαμένος στις σκέψεις του. Τα λόγια του είχαν επιβεβαιώσει τις δικές μου εμπειρίες και τα δικά μου συναισθήματα.

Μετά από λίγο τον ρώτησα προσεχτικά: «Τότε πώς μπόρεσες παρόλα αυτά να γράψεις το βιβλίο σου;»

Έμεινε συλλογισμένος για μια στιγμή, σαν ν' αναδυόταν από τους στοχασμούς του. «Μπόρεσα να το κάνω», είπε, «επειδή ήταν αναγκαίο. Έπρεπε ή να γράψω το βιβλίο ή να θυθιστώ στην απελπισία· ήταν ο μοναδικός τρόπος για να σωθώ από την άδυσσο, το χάος, την αυτοκτονία. Κάτω απ' αυτή την πίεση γράφτηκε το βιβλίο και μου έφερε τη θεραπεία που περίμενα, απλώς και μόνο επειδή γράφτηκε, αδιάφορο αν ήταν καλό ή κακό. Αυτό ήταν το κυριότερο. Κι επίσης: όταν το έγγραφο δεν μπόρεσα ούτε στιγμή να σκεφτώ ότι θα υπήρχαν άλλοι αναγνώστες πέρα από μένα τον ίδιο, ή το πολύ πολύ, κάπου κάπου κάποιον άλλο στενό συμπολεμιστή μου, κι οπωσδήποτε ποτέ δε σκέφτηκα τότε αυτούς που επέζησαν, αλλά πάντα εκείνους που έπεσαν στον πόλεμο. Όσο καιρό το έγγραφο, ήμουν σαν άρρωστος ή σαν τρελός, περιστοιχισμένος από τρεις τέσσερις πεθαμένους με ακρωτηριασμένα κορμιά –να πώς γράφτηκε αυτό το βιβλίο».

Και ξαφνικά είπε –κι έτσι τέλειωσε η πρώτη μας συζήτηση: «Συχώρα με, δεν μπορώ να μιλήσω άλλο γι' αυτά. Όχι, ούτε λέξη, ούτε μια λέξη. Δεν μπορώ, δε θέλω. Αντίο!»

Μ' έβγαλε έξω.

Στη δεύτερη συνάντησή μας ήταν πάλι ήρεμος και ψυχρός, είχε ξαναβρεί το ελαφρά ειρωνικό του χαμόγελο κι ωστόσο έμοιαζε ν' αντιμετωπίζει το πρόβλημά μου σοβαρά και να το καταλαβαίνει απόλυτα. Μου έδωσε μερικές συμβουλές, που μου φάνηκαν κάπως χρήσιμες. Στο τέλος αυτής της δεύτερης και τελευταίας μας συζήτησης, μου είπε σχεδόν αδιάφορα: «Άκου να δεις, επανέρχεσαι

αδιάκοπα στο επεισόδιο με τον υπηρέτη Λέο· δε μ' αρέσει αυτό, μοιάζει σαν εμπόδιο στο δρόμο σου. Ξεφορτώσου το Λέο, πέτα τον έξω· φαίνεται να σου έχει γίνει έμμονη ιδέα».

Θέλησα ν' απαντήσω ότι δίχως έμμονες ιδέες δε θα μπορούσε να γραφτεί κανένα βιβλίο. Αντί γι' αυτό, με τρώμαξε μ' αυτή την εντελώς απροσδόκητη ερώτηση:

«Τον έλεγαν στ' αλήθεια Λέο;»

Ίδρωσα.

«Μα ναι», είπα, «φυσικά τον έλεγαν Λέο».

«Το μικρό του ήταν;»

Κόμπιασα.

«Όχι, το μικρό του ήταν –ήταν– δεν το θυμάμαι πια, το ξέχασα. Λέο ήταν το επώνυμό του, έτσι τον φωνάζαμε όλοι».

Πριν καλά καλά τελειώσω, ο Λουκάς είχε πιάσει ένα χοντρό βιβλίο από το γραφείο του και το φυλλομετρούσε. Με καταπληκτική ταχύτητα βρήκε και έδειξε με το δάχτυλό του ένα σημείο σε μια ανοιχτή σελίδα του βιβλίου. Ήταν ένας κατάλογος διευθύνσεων και εκεί που ήταν το δάχτυλό του έγραφε τ' όνομα Λέο.

«Κοίτα», γέλασε, «έχουμε κιόλας ένα Λέο. Αντρέας Λέο, Σαϊλεργκράμπεν 69α. Είναι ασυνήθιστο όνομα, ίσως λοιπόν αυτός ο άνθρωπος να ξέρει κάτι για το δικό μας Λέο. Πήγαινε να τον δεις, ίσως μπορέσει να σου πει αυτό που θέλεις να μάθεις. Εγώ δεν ξέρω. Συχώρα με, ο χρόνος μου είναι μετρημένος. Χάρηκα πολύ που σε είδα».

Τα γόνατά μου λύγιζαν από τη σύγχυση και την ανυ-

πομονησία καθώς έκλεισα την πόρτα του πίσω μου. Είχε δίκιο, δεν μπορούσα να μάθω τίποτ' άλλο απ' αυτόν.

Την ίδια κιόλας μέρα, πήγα στο Σαϊλεργκράμπεν, έψαξα να βρω το σπίτι και ζήτησα πληροφορίες για τον κύριο Αντρέα Λέο. Έμενε σ' ένα δωμάτιο στο τρίτο πάτωμα· τα βράδια και τις Κυριακές ήταν καμιά φορά στο σπίτι του· τις υπόλοιπες ώρες πήγαινε στη δουλειά του. Ρώτησα ποιο ήταν το επάγγελμά του. Έκανε διάφορα πράγματα, μου είπαν, έκανε μανικιούρ, πεντικιούρ και μασάζ· επίσης παρασκεύαζε αλοιφές και φάρμακα από βότανα· στις δύσκολες εποχές, όταν δεν υπήρχαν και πολλά πράγματα να κάνει, εκπαίδευε και κούρευε σκύλους. Έφυγα κι αποφάσισα να μην προσπαθήσω να δω αυτό τον άνθρωπο, ή, τουλάχιστον, να μην του πω τίποτα για τις προθέσεις μου. Ωστόσο, ήμουν πολύ περιέργος να τον γνωρίσω. Παρακολούθησα, λοιπόν, το σπίτι τις μέρες που ακολούθησαν στη διάρκεια των συχνών περιπάτων μου και θα πάω πάλι σήμερα, γιατί μέχρι στιγμής δεν είχα την τύχη να δω το πρόσωπο του Αντρέα Λέο.

Α! Όλη αυτή η ιστορία με θυθίζει στην απελπισία και ταυτόχρονα με κάνει ευτυχισμένο, ή τουλάχιστον με ερεθίζει, με παθιάζει, ξαναδίνει κάποιο νόημα σε μένα τον ίδιο και στη ζωή μου κι αυτό ήταν κάτι που μου χρειαζόταν πολύ.

Είναι πιθανόν, οι γιατροί και οι ψυχολόγοι που αποδίδουν όλες τις ανθρώπινες πράξεις σε εγωιστικά ένστικτα, να έχουν δίκιο. Ειλικρινά, δεν καταλαβαίνω πώς ένας άνθρωπος που υπηρετεί μια υπόθεση όλη του τη ζωή, που παραμελεί τη διασκέδασή του και την υγεία

του, που θυσιάζεται για κάτι, μπορεί να φερθεί με τον ίδιο τρόπο όπως ένας άντρας που κάνει εμπόριο σκλάβων ή πυρομαχικών και σκορπάει τα κέρδη του σε μια ζωή ηδονής· αλλά είναι πιθανόν ότι αν το συζητούσα μ' έναν απ' αυτούς τους ψυχολόγους θα έβγαινα χαμένος και θα τον άφηνα να με πείσει, γιατί οι ψυχολόγοι είναι φυσικά άνθρωποι που πάντα κερδίζουν. Δεν αποκλείεται εξάλλου να έχουν δίκιο. Τότε, όλα όσα θεωρούσα καλά και ωραία, και για τα οποία έκανα θυσίες, θα ήταν απλώς μια προσωπική παραίτηση. Στο σχέδιό μου να γράψω κάτι σαν ιστορία του Ταξιδιού στην Ανατολή, κάθε μέρα βλέπω και πιο καθαρά το ρόλο που παίζει ο εγωισμός: στην αρχή μου φαινόταν ότι επιχειρούσα μια επίπονη εργασία σ' όνομα μιας ευγενικής υπόθεσης, αλλά βλέπω όλο και περισσότερο ότι με την περιγραφή του ταξιδιού μου έχω τον ίδιο στόχο που είχε κι ο κύριος Λουκάς με το πολεμικό του βιβλίο: να σώσω την ίδια μου τη ζωή δίνοντάς της πάλι κάποιο νόημα.

Ας μπορούσα τουλάχιστον να δω το δρόμο που πρέπει ν' ακολουθήσω! Ας μπορούσα να κάνω ένα βήμα μπροστά!

«Ξεφορτώσου το Λέο, πέτα τον έξω!» μου είχε πει ο Λουκάς. Θα ήταν σαν να πετούσα το κεφάλι μου ή το στομάχι μου για να τα ξεφορτωθώ!

Θε μου, βοήθησέ με λίγο.

4

Σήμερα όλα άλλαξαν πάλι, και δεν ξέρω ακόμα αν αυτό μου βγήκε σε καλό ή όχι, αλλά μου συνέβηκε κάτι που ποτέ δεν περίμενα –αλλά μήπως δεν το περίμενα παρόλα αυτά, δεν το προαισθανόμουν, δεν το έλπιζα και δεν το φοβόμουν εξίσου; Ναι, πρέπει να το παραδεχτώ. Παρόλ' αυτά παραμένει αλλόκοτο κι αρκετά απίθανο.

Είχα περάσει πολλές φορές, είκοσι φορές ή και περισσότερες, από το Σαϊλεργκράμπεν, σε ώρες που μου φαίνονταν ευνοϊκές και συχνά χασομερούσα μπροστά στον αριθμό 69α, πάντα με τη σκέψη, τις τελευταίες φορές: «Θα δοκιμάσω άλλη μια φορά, κι αν δεν υπάρχει τίποτα, δε θα ξανάρθω». Ωστόσο ξαναρχόμουν πάντα, και προχτές το βράδυ, η ευχή μου πραγματοποιήθηκε. Και πώς!

Καθώς πλησίαζα το σπίτι, του οποίου είχα κιόλας μάθει κάθε ρωγμή και χαραμάδα στο γκρίζο του σοβά, άκουσα κάποιον να σφυρίζει το σκοπό ενός τραγουδιού ή ενός χορού, μιας λαϊκής ρομάντζας, από το επάνω παράθυρο. Δεν ήξερα ακόμα τίποτα, αλλά τέντωσα τ' αυτί, οι ήχοι αυτοί κάτι μου θύμιζαν και κάποια σκοτεινή

ανάμνηση προσπάθησε να ξυπνήσει στο μυαλό μου. Ήταν μια συνηθισμένη μουσική, αλλά το σφύριγμα που έδγαινε από τα χείλια του αγνώστου ήταν θαυμάσια γλυκό, με μια ανάλαφρη γοητεία, εξαιρετικά αγνό, αφελές κι ευχάριστο στ' αυτί σαν τα τραγούδια των πουλιών. Στάθηκα για ν' ακούσω, μαγεμένος και ταυτόχρονα αλλόκοτα συγκινημένος, δίχως ωστόσο να σκέφτομαι τίποτα το ιδιαίτερο. Ή αν έκανα κάποια σκέψη, ήταν ότι μόνο ένας άνθρωπος ευτυχισμένος και πολύ άξιος ν' αγαπηθεί ήταν ικανός να σφυρίζει έτσι. Για μερικά λεπτά έμεινα στο δρόμο μαγεμένος κι άκουγα. Ένας γέρος πέρασε με πρόσωπο σκαμμένο από την αρρώστια· βλέποντάς με ακίνητο, αφουγκράστηκε κι εκείνος, για μια στιγμή μόνο, έπειτα συνεχίζοντας το δρόμο του, μου χαμογέλασε επιδοκιμαστικά· το όμορφο διαπεραστικό βλέμμα του έμοιαζε να λέει: «Κάθισε εκεί, αγόρι μου, δεν ακούει κανείς τέτοιο σφύριγμα κάθε μέρα». Το βλέμμα του γέρου είχε φωτίσει την καρδιά μου και λυπήθηκα που τον είδα να φεύγει. Ταυτόχρονα όμως, ακριβώς εκείνο το δευτερόλεπτο, κατάλαβα ότι η μελωδία αυτή ήταν η απάντηση σ' όλες μου τις επιθυμίες.

Είχε κιόλας σκοτεινιάσει, αλλά κανένα παράθυρο δεν ήταν ακόμα φωτισμένο. Η μελωδία με τις απλές παραλλαγές είχε τελειώσει, έγινε σιωπή. «Τώρα, θ' ανάψει το φως», σκέφτηκα, αλλά όλα έμειναν σκοτεινά. Και ξαφνικά άκουσα εκεί πάνω το θόρυβο μιας πόρτας και διέκρινα επίσης βήματα στη σκάλα· η εξώπορτα άνοιξε απαλά, κάποιος βγήκε και το βήμα του ήταν ίδιο με το σφύριγμά του: ανάλαφρο, ελαστικό, αλλά δίχως εγκατά-

λειψη, νεανικό και γεμάτο υγεία. Ήταν ένας άντρας μετρίου αναστήματος και πολύ αδύνατος, δίχως καπέλο, και τώρα η διαίθησή μου τον αναγνώριζε με βεβαιότητα: ήταν ο Λέο, όχι μόνο ο Λέο του καταλόγου με τις διευθύνσεις, αλλά ο ίδιος ο Λέο, ο αγαπητός μας συνταξιιδιώτης, ο υπηρέτης Λέο, εκείνος που η εξαφάνισή του, εδώ και δέκα ή περισσότερα χρόνια, μας είχε προκαλέσει τόση θλίψη και ανησυχία. Την πρώτη στιγμή χαράς κι έκπληξης, παραλίγο να τον φωνάξω. Και ξαφνικά, και μόνο τότε, θυμήθηκα ότι τον άκουγα συχνά να σφυρίζει άλλοτε στη διάρκεια του ταξιδιού μας. Ήταν οι ίδιοι ήχοι, κι όμως πόσο διαφορετικοί ακούγονταν στ' αυτιά μου! Κάτι σαν απελπισία έσχιζε την καρδιά μου, σαν μαχαιριά: α, πόσο είχαν αλλάξει όλα από τότε, ο ουρανός, ο αέρας, οι εποχές, τα όνειρα, ο ύπνος, η μέρα και η νύχτα! Τι φριχτή αλλαγή γύρω μου, αν οι ήχοι ενός τραγουδιού, ο θόρυβος ενός γνωστού δήματος, θυμίζοντάς μου τις χαμένες μέρες, μπορούσαν να με συγκινήσουν τόσο βαθιά, να μου κάνουν τόσο καλό και να με πονέσουν τόσο πολύ ταυτόχρονα!

Ο άντρας πέρασε δίπλα μου, είχε χαρούμενο ύφος· ο λυγερός λαιμός του έβγαине από ένα γαλάζιο πουκάμισο με ανοιχτό γιακά, η σιλουέτα του προχωρούσε με χάρη στο νυχτερινό δρομάκι· σχεδόν δεν ακουγόταν με τα ελαφρά σανδάλια του ή τις εσπαντρίλιες του. Τον ακολουθήσα δίχως την παραμικρή πρόθεση, πώς θα μπορούσα να μην τον ακολουθήσω! Κατηφόριζε το δρόμο, κι αν το δήμα του ήταν ανάλαφρο, γεμάτο άνεση και νιάτα, ήταν δήμα νυχτερινό, σε αρμονία με το σούρουπο, ένα δήμα

που ταίριαζε με την ώρα, τους μουντούς ήχους της πόλης, το θαμπό φως από τα πρώτα φανάρια που άρχιζαν ν' ανάβουν.

Στους μικρούς κήπους της πύλης του Αγίου Παύλου, εξαφανίστηκε ανάμεσα στους ψηλούς στρογγυλεμένους θάμνους και διάστηκα για να μη μου ξεφύγει. Αλλά ήταν εκεί, περπατούσε αργά ανάμεσα στα κρίνα και τις ακακίες. Ο δρόμος προχωρεί και χωρίζεται στα δύο ανάμεσα στους θάμνους· μερικά παγκάκια παισιώνουν την πελούζα· κάτω από τα δέντρα ήταν κιόλας σκοτάδι. Ο Λέο πέρασε δίπλα από τον πρώτο πάγκο όπου καθόταν ένα ζευγαράκι ερωτευμένων· το επόμενο παγκάκι ήταν ελεύθερο, κάθισε, τεντώθηκε, έριξε το κεφάλι πίσω και κοίταξε για μια στιγμή τα φύλλα και τα σύννεφα. Έπειτα έβγαλε από την τσέπη του ένα στρογγυλό κουτάκι, ένα ασημένιο κουτάκι, το ακούμπησε δίπλα του στον πάγκο, έβγαλε το σκέπασμα και βάλθηκε να βγάξει αργά από μέσα κάτι που το έφερνε στο στόμα του και το έτρωγε με ευχαρίστηση. Στο μεταξύ, εγώ θημάτιζα πάνω κάτω στην είσοδο· πλησίασα τον πάγκο του και κάθισα στην άλλη άκρη. Σήκωσε τα μάτια, με κοίταξε κατάφατσα, με τα ανοιχτά γκριζα μάτια του και συνέχισε να τρώει. Ήταν ξερά φρούτα, μερικά δαμάσκηνα και βερύκοκα. Τα έπαιρνε το ένα μετά το άλλο με τα δυο δάχτυλα, τα πίεζε και τα ψαχούλευε λίγο, τα έβαζε στο στόμα του και τα μασούσε πολλή ώρα με απόλαυση. Χρειάστηκε αρκετή ώρα μέχρι να βγάλει και να φάει και τα τελευταία. Τότε έκλεισε το κουτί και το έβαλε στην τσέπη του, τεντώθηκε και άπλωσε τα πόδια του· είδα ότι οι εσπαν-

τριλιες του είχαν σόλες από πλεχτό σκοινί.

«Θα βρέξει απόψε» είπε ξαφνικά, δίχως να καταλάβω αν απευθυνόταν σε μένα ή μιλούσε μόνος.

«Δεν αποκλείεται» είπα λίγο αμήχανος, γιατί, αν δε με είχε ακόμα αναγνωρίσει από τη σιλουέτα μου και το δήμα μου –ήταν δυνατόν, και το περίμενα μάλιστα σχεδόν με βεβαιότητα– ότι θα με αναγνώριζε από τη φωνή μου.

Αλλά όχι, δε με αναγνώρισε καθόλου, ούτε καν από τη φωνή και, μόλο, που αυτό συμφωνούσε με την αρχική μου επιθυμία, ένιωσα ωστόσο βαθιά απογοήτευση. Δε με αναγνώριζε. Ενώ εκείνος είχε μείνει ίδιος δέκα χρόνια και δε φαινόταν να έχει γεράσει καθόλου, τα πράγματα ήταν διαφορετικά για μένα, αλίμονο! Εντελώς διαφορετικά.

«Σφουρίζετε τόσο όμορφα», είπα, «σας έχω ξανακούσει στο Σαϊλεργκράμπεν. Μου άρεσε πολύ. Πρέπει να σας πω ότι ήμουν κάποτε μουσικός».

«Μουσικός;» είπε με φιλικό τόνο. «Είναι όμορφο επάγγελμα. Δηλαδή το εγκαταλείψατε;»

«Ναι, για την ώρα. Πούλησα μάλιστα και το βιολί μου».

«Α, κρίμα. Έχετε ανάγκη; Δηλαδή: μήπως πεινάτε; Έχω φαί στο σπίτι, έχω και μερικά νομίσματα στην τσέπη μου».

«Ω όχι!» είπα διαστικά, «δεν εννοούσα αυτό. Τα καταφέρνω πολύ καλά, έχω μάλιστα περισσότερα απ' όσα μου χρειάζονται. Αλλά, σας ευχαριστώ πολύ. Πολύ ευγενικό από μέρους σας να θέλετε να με καλέσετε. Δε συ-

ναντάει κανείς εύκολα τόσο εξυπηρετικούς ανθρώπους».

«Πιστεύετε; Ναι, δεν αποκλείεται. Οι άνθρωποι είναι διαφορετικοί, καμιά φορά είναι πολύ περιέργοι. Κι εσείς είστε περιέργος».

«Εγώ; Γιατί;»

«Ε να, αν έχετε αρκετά λεφτά, γιατί πουλάτε το βιολί σας! Μήπως δε βρίσκετε πια καμιά ευχαρίστηση στη μουσική;»

«Ω, ναι! Αλλά τυχαίνει να σταματήσει να σ' ευχαριστεί κάτι που σου άρεσε πολύ. Τυχαίνει ένας μουσικός να πουλήσει το βιολί του ή να το πετάξει στον τοίχο, ή μια ωραία μέρα ένας ζωγράφος να κάψει όλους του τους πίνακες: δεν έχετε ακούσει ποτέ κάτι τέτοιο;»

«Ναι. Είναι από απελπισία. Τυχαίνει. Έχω μάλιστα γνωρίσει και δυο που αυτοκτόνησαν. Υπάρχουν άνθρωποι κουτοί, μπορούν να κάνουν κακό στους άλλους. Υπάρχουν πολλοί που δεν μπορείς να τους βοηθήσεις. Αλλά εσείς, τι κάνετε τώρα που δεν έχετε πια το βιολί σας;»

«Να, λίγο απ' όλα. Για να πω την αλήθεια, δεν κάνω και τίποτα σπουδαίο, δεν είμαι πια νέος κι έπειτα είμαι συχνά άρρωστος. Μα γιατί μιλάτε συνέχεια γι' αυτό το βιολί; Δεν έχει και τόση σημασία».

«Για το βιολί; Είναι γιατί σκέφτηκα το βασιλιά Δαβίδ».

«Πώς; Το βασιλιά Δαβίδ; Τι σχέση έχει μ' αυτά;»

«Ήταν κι αυτός μουσικός. Όταν ήταν νέος, έπαιζε μουσική για το βασιλιά Σαούλ και καμιά φορά του έδιωχνε την κακοκεφιά. Κι έπειτα έγινε κι ο ίδιος βασιλιάς,

ένας μεγάλος βασιλιάς με πολλές σκοτούρες, μ' ένα σωρό προβλήματα και φασαρίες. Φόρεσε στέμμα κι έκανε πόλεμο και λοιπά κι έκανε και μερικές πραγματικές ατιμίες κι έγινε διάσημος. Αλλά όταν σκέφτομαι την ιστορία του, το πιο όμορφο απ' όλα είναι ο νεαρός Δαβίδ με την άρπα του να παίζει μουσική στο δύστυχο Σαούλ και μου φαίνεται κρίμα που έπειτα έγινε βασιλιάς. Ήταν πολύ πιο ευτυχημένος και πολύ πιο αξιαγάπητος όταν ήταν ακόμα μουσικός».

«Δεν υπάρχει αμφιβολία» φώναξα μ' ενθουσιασμό, «δεν υπάρχει αμφιβολία, ήταν τότε πιο νέος και πιο αξιαγάπητος και πιο ευτυχημένος. Αλλά ο άνθρωπος δε μένει πάντα νέος κι ο Δαβίδ σας με τον καιρό θα γινόταν πιο γέρος και πιο άσκημος και πιο σκοτισμένος, ακόμα κι αν είχε μείνει μουσικός. Αντίθετα, έγινε ο μεγάλος Δαβίδ, έκανε τα κατορθώματά του και συνέθεσε τους ψαλμούς του. Η ζωή δεν είναι μόνο παιχνίδι».

Ο Λέο σηκώθηκε και με χαιρέτησε.

«Νύχτωσε», είπε, «και σε λίγο θα βρέξει. Δε θυμάμαι πια πολύ καλά τα κατορθώματα του Δαβίδ, ούτε αν ήταν πραγματικά μεγάλα. Ούτε και για τους ψαλμούς του, για να σας μιλήσω ειλικρινά, ξέρω και πολλά. Δε θα ήθελα να πω τίποτα εναντίον τους. Αλλά το ότι η ζωή δεν είναι μόνο παιχνίδι, είναι κάτι που κανένας Δαβίδ δε μας το αποδεικνύει. Είναι ακριβώς αυτό η ζωή, όταν είναι όμορφη κι ευτυχημένη: ένα παιχνίδι. Φυσικά, μπορεί κανείς να την κάνει κάτι εντελώς διαφορετικό, καθήκον, ή αγώνα, ή φυλακή, αλλά έτσι δε γίνεται περισσότερο ωραία. Γεια σας, χάρηκα πολύ πού σας συνάντησα».

Άρχισε να περπατάει με το ανάλαφρό του δήμα, προσεκτικό, καλοσυνάτο, το αγαπητό και αλλόκοτο αγόρι, και κόντευε να εξαφανιστεί όταν ένιωσα να χάνω κάθε έλεγχο, κάθε αυτοκυριαρχία. Βάλθηκα να τρέχω απεγνωσμένα πίσω του και φώναξα με ικετευτική φωνή:

«Λέο! Λέο! Μα είστε στ' αλήθεια ο Λέο. Δε με αναγνωρίζετε πια; Ήμαστε ωστόσο αδέρφια και θα έπρεπε να μείνουμε έτσι για πάντα. Ξεκινήσαμε κι οι δυο για το ταξίδι στην Ανατολή. Με ξεχάσατε λοιπόν στ' αλήθεια, Λέο; Δεν ξέρετε στ' αλήθεια πια τίποτα για τους Φρουρούς του Στέμματος, για τον Κλίνγκσορ και τον Γκόλντμουντ, για τη γιορτή στο Μπρεμγκάρτεν και το φαράγγι του Μόρμπιο Ινφериόρε; Λέο, λυπηθείτε με!»

Δεν έφυγε όπως είχα φοβηθεί, αλλά ούτε και μεταβολή έκανε· συνέχισε να προχωράει ήσυχα, σαν να μην είχε ακούσει τίποτα, αλλά μου άφησε το χρόνο να τον φτάσω και δε φάνηκε να έχει αντίρρηση να περπατήσω μαζί του.

«Είστε τόσο θλιμμένος, τόσο παράφορος», είπε, γυρεύοντας να με ηρεμήσει, «δεν είναι ωραίο. Είναι κάτι που παραμορφώνει και που αρρωσταίνει. Θα περπατήσουμε πολύ αργά, είναι κάτι που ηρεμεί. Κι οι ψιχάλες; Θαυμάσιες, έτσι δεν είναι; Έρχονται από τον ουρανό σαν μυρωδάτο νερό».

«Λέο», ικέτησα, «έλεος! Μια λέξη μόνο πείτε μου: με αναγνωρίζετε;»

«Ωραία», έκανε, συνεχίζοντας να μου μιλάει σιγανά, όπως μιλάνε στους άρρωστους ή στους μεθυσμένους, «είστε ήδη πολύ καλύτερα, η συγκίνηση έφταιγε μόνο. Με

ρωτάτε αν σας γνωρίζω; Μα ποιος άνθρωπος γνωρίζει τους άλλους ανθρώπους ή απλά τον ίδιο του τον εαυτό; Κι εγώ, βλέπετε, δεν είμαι καθόλου γνώστης των ανθρώπων. Δε μ' ενδιαφέρει αυτό. Τα σκυλιά, ναι, τα γνωρίζω πολύ καλά, το ίδιο τα πουλιά και τις γάτες. Αλλά εσάς, κύριε, δε σας γνωρίζω στ' αλήθεια καθόλου».

«Ανήκετε όμως στην Εταιρεία; Κάνετε το ταξίδι, πάλι;»

«Κάνω ακόμα το ταξίδι, κύριε, και ανήκω ακόμα στην Εταιρεία. Τόσοι άνθρωποι πάνε κι έρχονται, γνωρίζεσαι και δε γνωρίζεσαι. Με τα σκυλιά είναι πολύ πιο απλό. Προσέξτε, σταματήστε μια στιγμή».

Σήκωσε το δάχτυλο, σαν να 'θελε να με προειδοποιήσει. Μια λεπτή βροχή άρχισε να ξεπλένει τον παισιωμένο από κήπους δρόμο. Ο Λέο έσφιξε τα δόντια κι άφησε ένα μακρόσυρτο ελαφρό και τρεμουλιαστό σφύριγμα, περίμενε ένα δευτερόλεπτο, σφύριξε πάλι και ανατρίχιασα λιγάκι, όταν, ακριβώς πλάι μας, πίσω από το φράχτη δίπλα στον οποίο στεκόμαστε, ένα μεγάλο λυκόσκυλο πήδηξε απότομα από τους θάμνους και τρίφτηκε με χαρούμενα γρυλίσματα στη γρίλια για να το χαϊδέψει ο Λέο ανάμεσα από τα κάγκελα. Τα μάτια του δυνατού ζώου είχαν μια ανοιχτοπράσινη λάμψη και, κάθε φορά που με συναντούσε το βλέμμα του, ένα μουγκρητό σχεδόν ανεπαίσθητο γαργαλούσε το λαρυγγί του, σαν μακρινός κεραυνός.

«Είναι το λυκόσκυλο Νέκερ» είπε ο Λέο, συστήνοντάς μας, «είμαστε καλοί φίλοι. Νέκερ, τούτος δω είναι παλιός βιολονίστας, δεν πρέπει να του κάνεις τίποτα, ούτε

καν να γαβγίσεις».

Στεκόμαστε εκεί, κι ο Λέο, μέσα από τα κάγκελα, χαιδεύει τρυφερά το υγρό τρίχωμα. Ήταν μια πραγματικά όμορφη σκηνή και χαιρόμουν που τον έβλεπα να συνεννοείται τόσο καλά με το ζώο, να του δίνει την ευχαρίστηση της νυχτερινής αυτής επίσκεψης· αλλά ταυτόχρονα το έβρισκα οδυνηρό και σχεδόν αφόρητο να βλέπω το Λέο να δείχνει τόση εμπιστοσύνη και φιλία σ' εκείνο το λυκόσκυλο και δίχως αμφιβολία και σε πολλά άλλα, ίσως σε όλα της περιοχής, ενώ ένα αδιαπέραστο χάος τον χώριζε από μένα. Τη φιλία και την εμπιστοσύνη που εκλιπαρούσα ταπεινά, ο Λέο δε φαινόταν να τις δίνει μόνο σε κείνο το σκύλο Νέκερ, αλλά σε όλα τα ζώα, σε κάθε στάλα βροχής, σε κάθε κομματάκι γης που πατούσε· φαινόταν συνεχώς να προσφέρεται, να ζει αδιάκοπα μέσα σε μια ζωνρή προσωπική σχέση με το περιβάλλον του, να τα ξέρει όλα, να τον ξέρουν, να τον αγαπάνε όλοι—εγώ μόνο, εγώ που τον αγαπούσα τόσο και που τον είχα τόση ανάγκη, ήμουν ο μόνος στον οποίο δεν τον οδηγούσε κανένας δρόμος· εγώ μόνο ήμουν αποκλεισμένος. Με κοιτάζε μ' ένα βλέμμα ψυχρό και ξένο, δε μ' άφηνε να εισδύσω στην καρδιά του, με είχε διαγράψει από τη μνήμη του.

Συνεχίσαμε αργά το δρόμο μας: το λυκόσκυλο τον ακολουθούσε από την άλλη μεριά του φράχτη με μικρά γρυλίσματα φιλίας και χαράς, δίχως ωστόσο να ξεχνάει την ενοχλητική μου παρουσία, γιατί πολλές φορές πάλι, για χάρη του Λέο, έπνιξε στο βάθος του λαρυγγιού του, τα αμυντικά και εχθρικά βρουχητά του.

«Με συγχωρείτε», ξαναείπα, «κρεμιέμαι πάνω σας και σας κάνω να χάνετε τον καιρό σας, ενώ εσείς θέλετε φυσικά να γυρίσετε σπίτι σας και να κοιμηθείτε».

«Ω, μα γιατί;» είπε χαμογελώντας. «Δεν έχω καμιά αντίρρηση να περιφέρομαι μια ολόκληρη νύχτα, δε μου λείπει ούτε ο χρόνος γι' αυτό, ούτε η διάθεση, αν κι εσείς δεν είστε κουρασμένος».

Το είχε πει αυτό πολύ ευγενικά και σίγουρα δίχως καμιά υστεροβουλία. Αλλά δεν είχε προλάβει να τελειώσει τη φράση του, όταν ένωσα ξαφνικά μέσα στο κεφάλι μου, σ' ολόκληρο το κορμί μου, πόσο κουρασμένος ήμουν, πόσο μου στοίχιζε το κάθε δήμα αυτού του άχρηστου και τόσο ταπεινωτικού για μένα νυχτερινού περιπάτου.

«Είναι αλήθεια», είπα συντετριμμένος, «είμαι πολύ κουρασμένος και τώρα μόνο το παρατήρησα. Δεν έχει εξάλλου κανένα νόημα να περιφέρομαι έτσι στη βροχή και να γίνομαι φόρτωμα στον άλλο».

«Όπως θέλετε», είπε ευγενικά.

«Α, κύριε Λέο, άλλοτε, στη διάρκεια του ταξιδιού στην Ανατολή, δε θα μου μιλούσατε έτσι. Τα ξεχάσατε λοιπόν στ' αλήθεια όλα; Αλλά είναι άχρηστο, να μη σας κρατάω άλλο. Καληνύχτα».

Εξαφανίστηκε γρήγορα στη σκοτεινή νύχτα κι έμεινα μόνος, αποβλακωμένος· είχα χάσει το παιχνίδι. Δε με γνώριζε πια, δεν ήθελε πια να με γνωρίσει, με κορόιδευε.

Έκανα μεταβολή. Πίσω από το φράχτη, ο σκύλος Νέκερ μούγκρισε άγρια. Μέσα στην υγραή ζέστη της καλο-

καιριάτικης εκείνης νύχτας, έτρεμα από κούραση, θλίψη και μοναξιά.

Ήδη, τα προηγούμενα χρόνια, είχα γνωρίσει παρόμοιες ώρες. Τότε, σε κάθε στιγμή απελπισίας, είχα την αίσθηση ότι έφτανα, ξεστρατισμένος προσκυνητής, στο χείλος του κόσμου κι ότι δεν υπήρχε πια τίποτα να κάνω παρά ν' ακολουθήσω την τελευταία παρόρμηση: ν' αφεθώ να πέσω στο περιθώριο του κόσμου, στο κενό -στο θάνατο. Με τον καιρό, η απελπισία εμφανιζόταν συχνά, αλλά η βίαιη αυτή επιθυμία της αυτοκτονίας είχε αλλάξει μορφή κι είχε σχεδόν σβήσει. Ο «θάνατος» δεν ήταν πια ούτε το Κενό ούτε το Χάος ούτε η Άρνηση. Πολλά άλλα πράγματα είχαν αλλάξει. Δεχόμουν τώρα τις ώρες της απόγνωσης όπως δέχεται κανείς βίαιους σωματικούς πόνους: τους αντέχεις, με παράπονα ή με περιφρόνηση, νιώθεις τη δύναμή τους να μεγαλώνει κι αναρωτιέσαι με μια περιέργεια, άλλοτε οργισμένη κι άλλοτε ειρωνική, πόσο μπορεί να κρατήσει αυτό, σε ποιο επίπεδο θα μπορέσει να φτάσει ο πόνος.

Όλες οι θλίψεις της αποτυχημένης μου ζωής, που μου φαινόταν ολοένα πιο μάταιη μετά από τη μοναχική μου επιστροφή, έπειτα από τη χρεωκοπία του ταξιδιού στην Ανατολή, όλη μου η αυτοπεποίθηση, η εμπιστοσύνη στις κλίσεις μου, όλη η νοσταλγία καμωμένη από φθόνο και λαχτάρα για τις μεγάλες κι όμορφες στιγμές που είχα γνωρίσει άλλοτε, ανέβαιναν οδυνηρά μέσα μου, μεγάλωναν σαν δέντρο, σαν βουνό, με ξέσκιζαν και με οδηγούσαν στο τωρινό μου καθήκον, σε κείνη την ήδη αρχινισμένη ιστορία του ταξιδιού και της Εταιρείας. Η εργα-

σία αυτή, ακόμα και τώρα, δε μου φαινόταν πια ούτε επιθυμητή ούτε πολύτιμη. Μόνη μου φαινόταν ακόμα πολύτιμη τούτη η ελπίδα: να καταφέρω με τη δουλειά μου, με τη συνεισφορά μου στη θύμηση εκείνης της μεγάλης εποχής, να εξαγνιστώ λίγο μόνος μου, να εξιλεωθώ, να ξανασυνδεθώ με την Εταιρεία και μ' αυτό που είχα ζήσει.

Στο σπίτι άναψα το φως, κάθισα στο γραφείο μου με τα βρεμένα ρούχα και το καπέλο στο κεφάλι κι έγραψα ένα γράμμα, έγραψα δέκα, είκοσι σελίδες παράπονα, τύψεις, ικεσίες στο Λέο. Του περιέγραψα τη δυστυχία μου, ξαναζωντάνεψα μέσα του τις εικόνες από την κοινή μας ζωή, τις αλλοτινές κοινές μας χαρές· καταριόμουν τις άπειρες διαβολικές δυσκολίες, που κατέστρεψαν την ευγενικά μου προσπάθεια. Δεν ένιωθα καμιά κούραση, έγραφα πυρετώδικα.

«Παρόλες τις δυσκολίες», έγραψα, «θα υποστώ το χειρότερο παρά να προδώσω έστω κι ένα από τα μυστικά της Εταιρείας. Και δε θα παραιτηθώ σε πείσμα των πάντων, από το να τελειώσω τη δουλειά μου, σε ανάμνηση του ταξιδιού στην Ανατολή και για τη μεγαλύτερη δόξα της Εταιρείας».

Πυρετώδικα, γέμισα τη μια σελίδα μετά την άλλη με μια διασπικτή γραφή, δίχως να σκέφτομαι τίποτα, δίχως να ελπίζω τίποτα· τα παράπονα για τους άλλους και για τον ίδιο μου τον εαυτό έβγαιναν από μέσα μου σαν το νερό από μια σπασμένη στάμνα, δίχως ελπίδα απόκρισης, από την ανάγκη και μόνο να ελευθερωθώ. Την ίδια νύχτα, πήγα το βαρύ συγκεχυμένο γράμμα στο πιο κοντι-

νό γραμματοκιβώτιο. Τότε, κι είχε ήδη χαράξει, έσθησα επιτέλους το φως μου, πήγα στο διπλανό δωμάτιο και ξάπλωσα στο κρεβάτι. Κοιμήθηκα αμέσως μ' έναν ύπνο βαρύ που κράτησε πολλή ώρα.

5

Την επομένη, όταν μετά από έναν ύπνο που διακόπηκε πολλές φορές συνήλθα πάλι, όχι δίχως πονοκεφάλους, αλλά ξεκούραστος, βρήκα προς μεγάλη μου έκπληξη και με κάποια αμήχανη χαρά, το Λέο στο δωμάτιό μου. Ήταν καθισμένος άκρη άκρη σε μια καρέκλα και έμοιαζε να περιμένει από ώρα.

«Λέο», φώναξα, «ήρθατε λοιπόν!»

«Μ' έστειλαν σε σας», είπε. «Είναι από μέρους της Εταιρείας. Μου γράψατε ένα γράμμα σχετικά και το έδωσα στους Αξιωματούχους. Σας περιμένει ο Υψηλός Θρόνος. Πάμε;»

Άναυδος, φόρεσα βιαστικά τα παπούτσια μου. Το ακατάστατο γραφείο μου είχε διατηρήσει από τη νύχτα μια όψη καταστροφής· εκείνη τη στιγμή δε θυμόμουν πια τι είχα γράψει μερικές ώρες νωρίτερα με τόση βιαιότητα και ανησυχία. Όπως και να είχε, κατά τα φαινόμενα, δεν ήταν μάταιο. Κάτι είχε συμβεί. Ο Λέο είχε έρθει.

Και ξαφνικά κατάλαβα επιτέλους το νόημα των λόγων του. Όστε λοιπόν υπήρχε ακόμα μια «Εταιρεία» για την οποία δεν ήξερα τίποτα, που υπήρχε δίχως εμένα και

θεωρούσε ότι δεν ανήκα πια σ' αυτήν. Υπήρχε ακόμα η Εταιρεία, ο Υψηλός Θρόνος, οι Αξιωματούχοι κι είχαν στείλει να με καλέσουν! Ανατρίχιασα μ' αυτό το νέο. Όστε είχα ζήσει βδομάδες, μήνες σ' αυτήν την πόλη, απασχολημένος με τις σημειώσεις μου σχετικά με την Εταιρεία και το Ταξίδι μας, δίχως να ξέρω αν υπήρχαν ακόμα κάπου υπολείμματα αυτής της Εταιρείας και εάν, ίσως, δεν ήμουν εγώ το τελευταίο επιζών μέλος της· ναι, για να μιλήσουμε ειλικρινά, ορισμένες στιγμές δεν ήμουν καν βέβαιος αν η Εταιρεία και το γεγονός ότι ήμουν μέλος της ήταν ποτέ πραγματικότητα. Και να που ο Λέο είχε σταλεί από την Εταιρεία για να με βρει. Με θυμόντουσαν, με καλούσαν, ήθελαν να μ' ακούσουν, ίσως και να με υποχρέωναν να απολογηθώ. Ωραία, ήμουν έτοιμος. Ήμουν έτοιμος να δείξω ότι δεν είχα φανεί άπιστος στην Εταιρεία, ήμουν έτοιμος να υπακούσω. Είτε με τιμωρούσαν είτε με συγχωρούσαν οι Αξιωματούχοι, ήμουν προκαταβολικά έτοιμος να τα δεχτώ όλα, να τους δώσω δίκιο σε όλα και να τους υπακούσω.

Φύγαμε· ο Λέο προχωρούσε μπροστά και, όπως άλλοτε, κοιτάζοντας το περπάτημά του, θαύμασα τι καλός, τι τέλειος υπηρέτης που ήταν. Με το ίδιο ελαστικό θήμα, με κάτι σαν υπομονή, προχωρούσε μπροστά μου, δείχνοντάς μου το δρόμο, δοσμένος ολόκληρος στο ρόλο του του οδηγού, στην επιτυχία της αποστολής του, ολόκληρος στο καθήκον. Κι ωστόσο, έβαζε την υπομονή μου σε μια δοκιμασία κάθε άλλο παρά απλή. Η Εταιρεία με είχε καλέσει, ο Υψηλός Θρόνος με περίμενε, όλα κρίνονταν για μένα, ολόκληρη η μελλοντική ζωή μου θ' αποφα-

σιζόταν, ολόκληρη η περασμένη ζωή μου θ' αποκτούσε το νόημά της ή θα το έχανε για πάντα. Έτρεμα από την προσμονή, τη χαρά, την αγωνία, πνιγόμενοι από την ανησυχία –και ο δρόμος που με ανάγκαζε ν' ακολουθήσω ο Λέο φαινόταν αφόρητα μακρύς, έτσι καθώς αδημονούσα, γιατί αναγκάστηκα ν' ακολουθήσω τον οδηγό μου στην πιο αλλόκοτη και ιδιότροπη διαδρομή. Δυο φορές ο Λέο μ' έκανε να περιμένω μπροστά σε μια εκκλησία όπου μπήκε για να προσευχηθεί. Έμεινε χαμένος στους στοχασμούς του για ένα χρονικό διάστημα που μου φάνηκε ατέλειωτο μπροστά στο παλιό δημαρχείο και μου μίλησε για τη δημιουργία του το 15ο αιώνα από ένα μέλος της Εταιρείας, και μύλο που φαινόταν ν' ακολουθεί το δρόμο του με ζήλο και αυτοπεποίθηση, εγώ τρελαινόμουν με τους γύρους, τις παρακάμψεις, τις επανόδους που έκανε για να πλησιάσει στο σκοπό του. Θα μπορούσαμε να είχαμε κάνει σ' ένα τέταρτο το δρόμο αυτό που μας πήρε όλο το πρωινό.

Τέλος, φτάσαμε σ' ένα κοιμισμένο δρομάκι των προαστίων και μπροστά σ' ένα μεγάλο ήσυχο σπίτι, που απ' έξω έμοιαζε με πελώριο διοικητικό κτίριο ή με μουσείο. Στην αρχή δεν υπήρχε κανείς πουθενά, διάδρομοι και κλιμακοστάσια απόλυτα άδεια ανοίγονταν μπροστά μας και αντηχούσαν κάτω από τα βήματά μας. Ο Λέο βάλθηκε να ψάχνει στους διαδρόμους, τις σκάλες και τους προθαλάμους. Μια φορά, άνοιξε με προφυλάξεις μια μεγάλη πόρτα που έβγαζε σ' ένα στούντιο ζωγράφου, γεμάτο μέχρι το ταβάνι μπροστά σ' ένα καθαλέτο στεκόταν ο ζωγράφος Κλίνγκσορ –ω, πόσα χρόνια είχαν περά-

σει δίχως να δω το αγαπημένο αυτό πρόσωπο! Ωστόσο δε ριψοκινδύνεψα να τον χαιρετήσω, δεν είχε έρθει ακόμα η ώρα, με περίμεναν, έπρεπε να παρουσιαστώ σε δική. Ο Κλίνγκσορ δε μας έδωσε μεγάλη προσοχή· έκανε νόημα στο Λέο, εμένα δε με είδε ή δε με αναγνώρισε, και μας έδιωξε με φιλικό, αλλά αποφασιστικό ύφος, δίχως να πει λέξη, σαν να μην ανεχόταν να τον ανησυχούν στη δουλειά του.

Τελικά φτάσαμε πάνω πάνω στο ατέλειωτο κτίριο, σε κάτι σαν αποθήκη που μύριζε χαρτί και χαρτόνι και όπου, κατά μήκος των τοίχων, σε πολλές εκατοντάδες μέτρα, αντικρίσαμε πόρτες από ντουλάπες, ράχες διβλίων και στοίβες ντοσιέ: γιγάντια αρχεία, μια πελώρια καγκελαρία. Κανείς δε μας έδωσε σημασία: όλοι εργάζονταν σιωπηλά· μου φάνηκε ότι το σύμπαν ολόκληρο με τον ουράνιο θόλο το κυβερνούσαν από δω, ή τουλάχιστον το κατέγραφαν και το παρατηρούσαν. Περιμέναμε πολλή ώρα· γύρω μας, με τα χέρια γεμάτα χαρτιά, πολλοί αρχειοφύλακες και βιβλιοθηκάριοι δούλευαν διασπικτά και σιωπηλά, τοποθετούσαν σκάλες και τις σκαρφάλωναν, ανελκυστήρες και βαγονέτα κυκλοφορούσαν σιγανά δίχως τον παραμικρό θόρυβο. Τέλος, ο Λέο άρχισε να τραγουδάει. Άκουγα εκστατικός τη μελωδία αυτή που μου ήταν άλλοτε τόσο γνώριμη, ήταν από ένα από τα τραγούδια της Εταιρείας.

Με το τραγούδι αυτό, όλα άρχισαν σε λίγο να κινούνται. Οι υπάλληλοι αποσύρθηκαν, η αίθουσα απλώθηκε μέχρι τα σκοτεινά βάθη της, οι εργαζόμενοι μου φάνηκαν μικροσκοπικοί και σαν εξωπραγματικοί, μέσα στο

γιγάντιο τοπίο των αρχείων, στο φόντο· το πρώτο πλάνο, αντίθετα, απλώθηκε και άδειασε, η αίθουσα πήρε επιβλητικές διαστάσεις· στο κέντρο της πολλά καθίσματα ήταν αραδιασμένα σε αυστηρή τάξη και είτε από το βάθος είτε από τις πολλαπλές πόρτες, εμφανίστηκε ένας μεγάλος αριθμός από Αξιωματούχους που κατευθύνθηκαν ναυελικά προς τα έδρανα και κάθισαν λίγοι λίγοι. Οι σειρές γέμισαν αργά η μια μετά την άλλη, η δομή είχε μια ανεπαίσθητα ανοδική κλίση, για να καταλήξει σ' έναν υπερυψωμένο θρόνο που δεν ήταν ακόμα κατειλημμένος. Η επίσημη σύνοδος γέμισε μέχρι το θρόνο. Ο Λέο μου έριξε μια ματιά που με καλούσε να κάνω υπομονή, να σιωπήσω και να δείχνω σεβασμό, κι έπειτα εξαφανίστηκε στο πλήθος· είχε φύγει δίχως να το αντιληφθώ και δεν μπόρεσα να τον ξαναβρώ. Αντίθετα, παρατήρησα ανάμεσα στους Αξιωματούχους που αποτελούσαν το Υπέρτατο Δικαστήριο γνωστές μορφές, πρόσωπα σοβαρά ή χαμογελαστά· είδα τον Αλδέρτο το Μέγα, το Βασουδέβα το βαρκάρη, το ζωγράφο Κλίνγκσορ και άλλους.

Τέλος, έγινε σιωπή και ο Ομιλητής έκανε ένα θήμα μπροστά. Ολομόναχος και μικροσκοπικός, στεκόμουν απέναντι από τον Υψηλό Θρόνο, έτοιμος για όλα, γεμάτος από μια βαθιά αγωνία, αλλά εξίσου βαθιά σύμφωνος με όσα θα συνέβαιναν και θ' αποφασίζονταν εδώ.

Καθάρια και γαλήνια, η φωνή του Ομιλητή αντήχησε στην αίθουσα. «Αυτοκατηγορία ενός αποστάτη αδερφού», τον άκουσα ν' αναγγέλλει. Τα γόνατά μου άρχισαν να τρέμουν. Παιζόταν η ζωή μου. Αλλά ήταν σωστό αυ-

τό, όλα θα ξανάμπαιναν στη θέση τους. Ο Ομιλητής συνέχισε:

«Λέγεστε Χ.Χ.; Πήρατε μέρος στην πορεία μέσα από το Ομπερσδάμπεν, στη γιορτή στο Μπρεμγκάρτεν; Αποστατήσατε λίγο μετά το Μόρμπιο Ινφεριόρε; Αναγνωρίζετε ότι θέλετε να γράψετε μια ιστορία του ταξιδιού στην Ανατολή; Αισθάνεστε ότι σας εμποδίζει ο όρκος σας να τηρήσετε σιωπή σχετικά με τα μυστικά της Εταιρείας;»

Σε κάθε μια από τις ερωτήσεις απάντησα: «Ναι». Ακόμα και σε κείνες που δεν κατάλαβα ή που μου φάνηκαν φοβερές.

Για μια σύντομη στιγμή, οι Αξιωματούχοι συνεδρίασαν με ψιθυρητά και χειρονομίες, έπειτα ο Ομιλητής προχώρησε πάλι μπροστά και ανάγγειλε:

«Ο κατηγορούμενος έχει την άδεια ν' αποκαλύψει δημόσια όλους τους νόμους κι όλα τα μυστικά της Εταιρείας που γνωρίζει. Όλα τα αρχεία της Εταιρείας είναι εξάλλου στη διάθεσή του για την εργασία του».

Ο Ομιλητής αποσύρθηκε, οι Αξιωματούχοι διαλύθηκαν και εξαφανίστηκαν αργά, άλλοι στα βάθη της αίθουσας, άλλοι από τις πόρτες· το πελώριο δωμάτιο βυθίστηκε στη σιωπή. Κοίταξα με αγωνία γύρω μου και είδα πάνω σ' ένα από τα τραπέζια της καγκελαρίας φύλλα που μου φάνηκαν γνώριμα· και παίρνοντάς τα αναγνώρισα τη δουλειά μου, τον καρπό των αγωνιών μου, την αρχή του χειρογράφου μου· *Ιστορία του ταξιδιού στην Ανατολή*, γραμμένη από το Χ.Χ., διάβαζε κανείς στο γαλάζιο εξώφυλλο. Όρμησα και διάβασα τις λίγες εκείνες πυκνογραμμένες σελίδες με τις διορθώσεις και τα σθησίμα-

τα· ήμουν όλο διασύνη, γεμάτος λαχτάρα για δουλειά και βεβαιότητα ότι θα μπορούσα επιτέλους να τελειώσω την εργασία μου με την έγκριση των ανωτέρων μου, ακόμα και την υποστήριξή τους. Όταν σκεφτόμουν ότι κανένας όρκος δε μου έδενε πια τα χέρια, ότι μπορούσα να χρησιμοποιήσω τα αρχεία, τους απύθμενους αυτούς θησαυρούς, το έργο μου μου φαινόταν πιο πλατύ, πιο ένδοξο παρά ποτέ.

Όστόσο, όσο περισσότερο διάβαζα το χειρόγραφο μου, τόσο λιγότερο μου άρεσε· στις χειρότερες ώρες αμφιβολίας, ποτέ δε μου είχε φανεί τόσο άχρηστο, τόσο παράλογο. Όλα μου φαίνονταν συγκεχυμένα, δίχως τέλος ούτε αρχή, οι συνειρμοί οι πιο σαφείς ήταν αφύσικοι, τα πιο πασιφανή πράγματα ξεχασμένα, όλα όσα ήταν βοηθητικά και αμελητέα έβγαιναν στο πρώτο πλάνο! Έπρεπε να τα ξαναρχίσω όλ' από την αρχή. Ενώ διάβαζα το χειρόγραφο, αναγκαζόμουν να διαγράψω τις φράσεις τη μια μετά την άλλη και, καθώς τις διέγραφα, το κείμενο μικραίνει στο χαρτί, τα καθαρά και ξεχωριστά γράμματα εξαρθρώνονταν και σχηματίζουν φανταστικές φιγούρες, γραμμές και τελείες, κύκλους, λουλούδια, μικρά αστέρια, και οι σελίδες καλύπτονταν σαν χαλιά με ευχάριστα στολίδια δίχως κανένα νόημα. Σε λίγο δεν υπήρχε πια τίποτα από το κείμενό μου, αλλά έμεινε πολύ άσπρο χαρτί για τη δουλειά μου.

Πείστηκα για το εξής: φυσικά μου ήταν αδύνατο μέχρι τώρα να γράψω μια σαφή και αμερόληπτη αφήγηση, μια και υπήρχαν παντού μυστικά που ο όρκος μου απαγόρευε ν' αποκαλύψω. Είχα δοκιμάσει μια συμβιβαστική

λύση, αρνούμενος την αντικειμενική αφήγηση και, δίχως να λαβαίνω υπόψη μου τις σχέσεις, τους σκοπούς και τα ανώτερα σχέδια, είχα περιοριστεί στην προσωπική μου εμπειρία. Είδαμε όμως πού οδηγούσε αυτό. Τώρα, αντίθετα, δεν υπήρχε πια ούτε υποχρέωση σιωπής ούτε οποιοσδήποτε περιορισμός, είχα αναλάβει μια επίσημη αποστολή και τα ανεξάντλητα αρχεία μου είχαν ανοιχτεί για το σκοπό αυτό.

Ήταν σαφές: ακόμα κι αν η δουλειά, που είχα κάνει μέχρι τότε, δεν είχε μεταμορφωθεί σε διακοσμητικές φιγούρες, θα έπρεπε να τα ξαναρχίσω όλα απ' την αρχή, πάνω σε νέες βάσεις, να τα ξαναφτιάξω πάλι όλα. Αποφάσισα ν' αρχίσω με μια σύντομη ιστορία της Εταιρείας, της ίδρυσής της και του καταστατικού της. Τα χιλιόμετρα από γιγάντια ντοσιέ, που απλώνονταν σε όλα τα τραπέζια και χάνονταν στα σκοτεινά βάθη, θα έδιναν σίγουρα μια απάντηση στην κάθε ερώτησή μου.

Και πρώτα πρώτα, αποφάσισα να συμβουλευτώ τα αρχεία κάνοντας μερικές έρευνες: έπρεπε να μάθω να δουλεύω με το πελώριο εκείνο υλικό. Φυσικά, πριν απ' οτιδήποτε άλλο, ζήτησα να μάθω για την Επιστολή της Εταιρείας.

«Επιστολή της Εταιρείας» έλεγε το ευρετήριο, «βλέπε θυρίδα Χρυσόστομος, κύκλος V, στροφή 39,8». Σωστό· βρήκα τη θυρίδα, τον κύκλο, τη στροφή, με το πρώτο· το αρχείο ήταν τέλεια ταξινομημένο. Και να που είχα την επιστολή της Εταιρείας ανάμεσα στα χέρια μου! Το περίμενα ότι δε θα μπορούσα να τη διαβάσω: και πραγματικά δεν μπόρεσα. Ήταν γραμμένη με ελληνικά γράμματα,

απ' ό,τι μου φάνηκε και καταλάβαινα τα ελληνικά μέχρι ένα σημείο· αλλά αφ' ενός ήταν πολύ παλιά γραφή, πολύ περίεργη κι οι χαρακτήρες, παρά τη φαινομενική τους διαύγεια, παρέμειναν κατά ένα μεγάλο μέρος δυσανάγνωστοι για μένα· αφ' ετέρου, το κείμενο έμοιαζε να είναι γραμμένο σε μια διάλεκτο ή σε μια μυστική γλώσσα από την οποία καταλάβαινα μόνο σπάνιες λέξεις, σαν από μακριά, από τον ήχο και κατ' αναλογία. Αλλά αυτό δεν έφτανε για να με αποθαρρύνει. Αν η επιστολή έμενε δυσανάγνωστη, οι χαρακτήρες της έκαναν να ξεπηδάνε στη μνήμη μου ζωηρές εικόνες από το παρελθόν· έτσι, ξανάβλεπα, σαν να θρισκόταν μπροστά μου, το φίλο μου Λόνγκους να γράφει στο νυχτερινό κήπο ελληνικές και εβραϊκές λέξεις, και τις λέξεις, μεταμορφωμένες σε πουλιά, σε δράκοντες και σε φίδια να χάνονται στη νύχτα.

Φυλλομετρώντας τον κατάλογο, ανατρίχιασα μπροστά στο μέγεθος της δουλειάς μου. Συνάντησα πολλές γνώριμες λέξεις, πολλά ονόματα που γνώριζα καλά. Αναρίγησα συναντώντας επίσης το δικό μου όνομα, αλλά δεν τόλμησα να ψάξω τ' αρχεία σχετικά –ποιος θα δεχόταν ν' ακούσει την ίδια του την καταδίκη από ένα δικαστήριο που γνώριζε τα πάντα; Αντίθετα, βρήκα για παράδειγμα το όνομα του ζωγράφου Πάουλ Κλέε, που γνώριζα από το ταξίδι και που ήταν φίλος του Κλίνγκσορ. Έψαξα τον αριθμό του στο αρχείο. Βρήκα μια μικρή χρυσή πλάκα, φαινομενικά πολύ παλιά, πάνω στην οποία ήταν ζωγραφισμένο ή χαραγμένο ένα τριφύλλι, που τα τρία φύλλα του παρίσταναν, το ένα ένα μικρό γαλάζιο πλοίο με το πανί του, το δεύτερο ένα ψάρι με πολύχρωμα λέπια·

όσο για το τρίτο έμοιαζε σαν τηλεγράφημα όπου ήταν γραμμένα τα λόγια:

So blau wie Schnee

*So Paul wie Klee**

Ένωσα μια μελαγχολική χαρά όταν συμβουλευτήκα τα ντοσιέ του Κλίνγκσορ, του Λόνγκους, του Μαξ και της Τίλικαι δεν μπόρεσα ν' αντισταθώ στην επιθυμία να μάθω κι άλλα για το Λέο. Στο ντοσιέ του διάβασα:

Cave!

Αρχιεπισκ. XIX. Διακον. D VII

κέρας 'Αμμωνος. 6

Cave!

Αυτή η επανειλημμένη προειδοποίηση με εντυπωσίασε παρόλο που δεν μπόρεσα ν' αναλάβω την ευθύνη να εισδύσω στο μυστικό αυτό. Αλλά κάθε καινούργια έρευνα με έπειθε ακόμα λίγο για την απίστευτη ποσότητα υλικού, γνώσεων, μαγικών τύπων, που περιείχε το αρχείο αυτό. Περιείχε, μου φάνηκε, πολύ απλά, ολόκληρο τον κόσμο.

Μετά από μερικές ευτυχισμένες ή ανησυχητικές περιπλανήσεις, σε πολλούς τομείς, γύριζα ξανά και ξανά στο

* Γαλάζιο σαν το χιόνι

Πάουλ σαν το τριφύλλι.

(Κλέε στα γερμανικά σημαίνει τριφύλλι. Πρόκειται φυσικά για λογοπαίγνιο.)

ντοσιέ του Λέο, με μια περιέργεια που μεγάλωνε συνεχώς. Κάθε φορά το διπλό «Προσοχή» μ' έκανε να παραλύω από το φόβο. Αντίθετα, ξεφυλλίζοντας ένα άλλο ντοσιέ, είδα τη λέξη «Φατμέ» με την εξής ένδειξη:

Πριγκ. ανατολ. 2

χίλ. νύκτ. 983

βοταν. ευαισθ. 07

Έψαξα και βρήκα το σημείο στο αρχείο. Υπήρχε εκεί ένα μικροσκοπικό μενταγιόν, που άνοιγε και που περιείχε ένα πορτρέτο σε μινιατούρα, το πορτρέτο μιας πριγκίπισσας εξαιρετικά όμορφης· αμέσως θυμήθηκα τις *Χίλιες και Μια Νύχτες*, όλα τα παραμύθια των παιδικών μου χρόνων, όλα τα όνειρα και τους πόθους εκείνης της εποχής, όπου, για να ξαναβρώ τη Φατμέ στην Ανατολή, είχα περάσει το χρόνο της δοκιμασίας και είχα ζητήσει να γίνω δεκτός στην Εταιρεία. Το μενταγιόν ήταν τυλιγμένο σ' ένα κομμάτι μαδί μετάξι εξαιρετικής λεπτότητας· το μύρισα, ανέδινε ένα άρωμα τόπων μακρινών κι ονειρεμένων, ένα άρωμα πριγκίπισσας και Ανατολής. Και καθώς μύριζα το ελαφρό εκείνο μαγικό άρωμα, μου αποκαλύφθηκαν, ξαφνικά και κεραυνοβόλα, μερικά πράγματα: κατάλαβα ποια μάγια με είχαν γοητέψει όταν ξεκίνησα για το προσκύνημα στην Ανατολή, πώς το προσκύνημα είχε αποτύχει για προδοτικούς και στο δάθος άγνωστους λόγους, πώς τα μάγια είχαν διαλυθεί λίγο λίγο, σε ποια έρημο είχα ζήσει από τότε, ποια μάταιη απελπισία αποτελούσε την τροφή μου! Δε διέκρινα πια ούτε το ύφασμα

ούτε την εικόνα, τόσο βαρύ ήταν το πέπλο από δάκρυα που ανέβλυζαν από τα μάτια μου. Α! σήμερα, το ένιωθα, η εικόνα της αράδισας πριγκίπισσάς μου δε θα έφτανε πια για να με φυλάξει από τον κόσμο κι από την κόλαση, να με κάνει ιππότη και σταυροφόρο· θα χρειάζονταν σήμερα άλλα ισχυρότερα μάγια. Αλλά τι γλύκα, τι αθωότητα, τι αγιοσύνη στο όνειρο που είχε παρασύρει τη νιότη μου, που με είχε κάνει αναγνώστη παραμυθιών, μουσικό, δόκιμο και με είχε οδηγήσει μέχρι το Μόρμπιο!

Ένας θόρυβος με έβγαλε από τις ονειροπολήσεις μου· απ' όλες τις μεριές, οι πελώριες σειρές των αρχείων με κοίταζαν με ανησυχητικό τρόπο. Μια καινούργια σκέψη, ένας καινούργιος πόνος με διέσχισε σαν αστραπή: είχα θελήσει, μέσα στην αφέλειά μου, να γράψω την ιστορία της Εταιρείας αυτής, εγώ που δεν ήμουν ικανός ν' αποκρυπτογραφήσω ούτε να καταλάβω το ένα χιλιοστό από τα εκατομμύρια εκείνα γραπτά, τα βιβλία, τις εικόνες και τα σημεία! Συντετριμμένος, ανόητος, απερίγραπτα γελοίος, ανίκανος να καταλάβω ακόμα και τον ίδιο μου τον εαυτό, μ' έβλεπα απλή σκόνη, ανάμεσα στα πράγματα αυτά, με τα οποία μου είχαν επιτρέψει να παίξω λίγο, δίχως αμφιβολία για να με κάνουν να καταλάβω τι ήταν η Εταιρεία και τι ήμουν εγώ ο ίδιος.

Από τις πόρτες, οι Αξιωματούχοι μπήκαν σε μεγάλους αριθμούς· αναγνώρισα πολλούς μέσα από τα δάκρυά μου. Αναγνώρισα το Γιουπ το Μάγο, αναγνώρισα τον αρχαιοφύλακα Λίντχορστ, το Μότσαρτ με τη στολή του Πάμπλο. Η διακεκριμένη συντροφιά κάθισε στα έδρανα, που οι σειρές τους, πιο ψηλές προς το δάθος, στένευαν

ολόένα και περισσότερο· πάνω από το θρόνο που δέσποζε στην κορυφή είδα ν' αστράφτει ένα χρυσό στέγαστρο.

Ο Ομιλητής έκανε ένα βήμα μπροστά κι ανάγγειλε:

«Η Εταιρεία είναι έτοιμη να δικάσει μέσω των Αξιωματούχων της τον κατηγορούμενο Χ.Χ. που πίστεψε ότι ήταν υποχρεωμένος να αποσιωπήσει τα μυστικά της Εταιρείας και που κατάλαβε τώρα πόσο περιεργό και βλάσφημο ήταν το σχέδιό του να γράψει την ιστορία ενός ταξιδιού που δεν ήταν άξιος να κάνει και την ιστορία μιας Εταιρείας, στην ύπαρξη της οποίας δεν πίστευα και στην οποία δεν ήταν πια πιστός».

Γύρισε προς το μέρος μου και φώναξε με την καθάρια φωνή του:

«Είσαι έτοιμος, κατηγορούμενε Χ... ν' αναγνωρίσεις το δικαστήριο και να υποταχτείς στην κρίση του;»

«Ναι», απάντησα.

«Συμφωνείς, κατηγορούμενε Χ...», συνέχισε, «να σε κρίνει το δικαστήριο των Αξιωματούχων δίχως την παρουσία του Ανώτατου Αρχηγού, ή επιθυμείς να σε κρίνει ο ίδιος ο Ανώτατος Αρχηγός;»

«Συμφωνώ», είπα, «με την κρίση των Αξιωματούχων είτε επιβληθεί παρουσία του Ανώτατου Αρχηγού είτε όχι».

Ο Ομιλητής ετοιμαζόταν ν' απαντήσει. Αλλά από τα βάθη της αίθουσας, αντήχησε μια γλυκιά φωνή:

«Ο Ανώτατος Αρχηγός είναι έτοιμος να βγάλει ο ίδιος την απόφαση».

Στον ήχο της φωνής αυτής με διαπέρασε μια περιεργή ανατριχίλα. Από την άκρη της αίθουσας, από το μακρι-

νό ορίζοντα των αρχείων ερχόταν ένας άντρας· με ήρεμη κι ανάλαφρη περπατησιά, με αστραφτερή χρυσή φορεσιά, πλησίαζε μέσα στη σιωπή της συνέλευσης κι αναγνώρισα την περπατησιά του, αναγνώρισα τις κινήσεις του, αναγνώρισα τέλος το πρόσωπό του. Ήταν ο Λέο. Στολισμένος μεγαλόπρεπα σαν πάπας, ανέβηκε ως το θρόνο ανάμεσα στους Αξιωματούχους, αστράφτοντας σαν ένα θαυμάσιο εξωτικό λουλούδι, ενώ στο πέρασμά του, η κάθε σειρά των Αξιωματούχων σηκωνόταν για να τον προσκυνήσει. Έφερε το ακτινοδόλο αξίωμά του με την προσοχή, την ταπεινοφροσύνη, την αυταπάρηση που ένας πάπας ή ένας ευσεβής πατριάρχης θα έφερε τα διάσημα της θέσης του.

Με είχε καταλάβει μια βαθιά αγωνία καθώς περίμενα τη δίκη μου· ήμουν έτοιμος να δεχτώ ταπεινά την απόφαση, είτε ήταν η καταδίκη μου είτε η χάρη μου· δεν ήμουν λιγότερο αναστατωμένος που ο Λέο, ο αλλοτινός αχθοφόρος και υπηρέτης, ήταν τώρα επικεφαλής της Εταιρείας ολόκληρης κι ετοιμαζόταν να με κρίνει. Αλλά ήμουν ακόμα πιο ξαφνιασμένος, εντυπωσιασμένος, άναυδος και ευτυχισμένος από τη μεγάλη ανακάλυψη της μέρας εκείνης: ότι η Εταιρεία υπήρχε, απολύτως ανέπαφη και πιο ισχυρή παρά ποτέ· ότι δεν ήταν ο Λέο, ότι δεν ήταν η Εταιρεία που με είχα εγκαταλείψει και απογοητέψει, αλλά εγώ μόνο που είχα φανεί αρκετά αδύνατος κι αρκετά ανόητος, ερμηνεύοντας λανθασμένα τις ίδιες μου τις εμπειρίες, ώστε τελικά ν' αμφιβάλλω για την Εταιρεία και να θεωρήσω αποτυχημένο το ταξίδι στην Ανατολή, και τον εαυτό μου σαν επιζώντα και χρο-

νογράφο μιας ιστορίας για πάντα τελειωμένης, τη στιγμή που ήμουν μόνο ένας δραπέτης, ένας άπιστος, ένας αποστάτης. Με την ανακάλυψη αυτή η φρίκη και η έκσταση μοιράστηκαν στην καρδιά μου.

Στεκόμουν ταπεινά στα πόδια του Υψηλού Θρόνου, που με είχε υποδεχτεί άλλοτε σαν μέλος της Εταιρείας, από τον οποίο είχα δεχτεί τη χειροτονία και το δαχτυλίδι, και ο οποίος με είχε στείλει, όπως και τον υπηρέτη Λέο, στους δρόμους. Και ανάμεσα σ' όλα αυτά, ένα άλλο σφάλμα, μια άλλη ανεξήγητη αμέλεια, μια καινούργια ντροπή μου βάραινε την καρδιά: δεν είχα πια το δαχτυλίδι, το είχα χάσει, δίχως καν να ξέρω πότε, ούτε πού και δεν το είχα αποζητήσει ούτε μια φορά μέχρι σήμερα.

Ωστόσο, ο Λέο, ο Ανώτατος Αρχηγός, κάτω από τη χρυσή περιβολή του, είχε αρχίσει να μιλάει με την όμορφη, γλυκιά φωνή του· τα λόγια του κατέβαιναν προς το μέρος μου, λούζοντάς με με μια ήρεμη χαρά, λες κι ήταν ηλιαχτίδα.

«Ο κατηγορούμενος», ανάγγειλε, «είχε την ευκαιρία να ξεφορτωθεί μερικά από τα λάθη του. Τα αδικήματά του είναι πολλά. Μπορεί κανείς να καταλάβει και να συγχωρήσει το ότι έγινε άπιστος απέναντι στην Εταιρεία, ότι καταλόγισε στην Εταιρεία τα δικά του σφάλματα και τη δικιά του ανοησία, ότι αμφέβαλλε για το αν η Εταιρεία συνέχιζε να υπάρχει, ότι είχε την απίστευτη έπαρση να θελήσει να γίνει ο ιστορικός της. Όλα αυτά δε βαραινούν. Είναι, κι ας με συγχωρήσει ο κατηγορούμενος, είναι το πολύ πολύ, ανοησίες δόκιμου κι ένα χαμόγελο αρκεί για να τις σβήσει».

Έβγαλα ένα βαθύ αναστεναγμό κι ένα ελαφρό χαμόγελο πέρασε πάνω από τη διακεκριμένη συνέλευση. Το ότι τα πιο βαριά μου σφάλματα, μέχρι και η ανοησία μου να πιστεύω ότι η Εταιρεία δεν υπήρχε πια κι ότι ήμουν ο μόνος που είχε μείνει πιστός, θεωρήθηκαν από τον Ανώτατο Αρχηγό απλώς σαν ανοησίες και παιδιαρίσματα, ήταν μια μεγάλη ανακούφιση, ενώ ταυτόχρονα αυτό με ξανάβαζε στη θέση μου.

«Αλλά», συνέχισε ο Λέο –και η γλυκιά του φωνή τώρα πήρε έναν τόνο πιο λυπημένο και πιο σοβαρό– «αλλά ο κατηγορούμενος κατηγορείται με άλλα σφάλματα πολύ πιο βαριά και το χειρότερο είναι ότι δεν αυτοκατηγορείται εδώ για τα λάθη του, αλλά δείχνει να μην ξέρει απολύτως τίποτα. Μετανιώνει βαθιά που αδίκησε με τη σκέψη την Εταιρεία, δεν μπορεί να συγχωρέσει στον εαυτό του το ότι δεν αναγνώρισε στον υπηρέτη Λέο τον Ανώτατο Αρχηγό και είναι έτοιμος να ομολογήσει όλη την έκταση της απιστίας του. Αλλά, αν έκρινε πολύ σοβαρά αυτά τα λάθη που είχε διαπράξει με τη σκέψη κι αυτές τις ανοησίες, αν αντιλαμβάνεται τώρα με ανακούφιση ότι ένα χαμόγελο αρκεί για να τα σβήσει, επιμένει πεισματικά να ξεχνάει τα αληθινά του λάθη, που ο αριθμός τους είναι πελώριος και που το καθένα τους θα ήταν αρκετά σοβαρό ώστε ν' αξίζει μια αυστηρή τιμωρία».

Η καρδιά μου χτυπούσε οδυνηρά. Ο Λέο γύρισε προς το μέρος μου:

«Κατηγορούμενε Χ..., θα σχηματίσεις αργότερα μια ιδέα για τα λάθη σου και θα διδαχτείς επίσης τον τρόπο να τ' αποφεύγεις στο μέλλον. Μόνο, για να σου δείξω

πόσο άσκημα καταλαβαίνεις τη θέση σου, σε ρωτάω: Θυμάσαι τον περίπατό σου στην πόλη συντροφιά με τον υπηρέτη Λέο, που είχε αναλάβει να σε οδηγήσει μπροστά στον Υψηλό Θρόνο; Ναι, τον θυμάσαι. Και θυμάσαι, όταν περάσαμε μπροστά από το δημαρχείο, μπροστά από την εκκλησία του Αγίου Παύλου, μπροστά από τον καθεδρικό ναό, πώς ο υπηρέτης Λέο μπήκε στον καθεδρικό ναό για να γονατίσει και να στοχαστεί για μια στιγμή, και πώς εσύ ο ίδιος απέφυγες όχι μόνο να μπεις και να στοχαστείς με τη σειρά σου, σε αντίθεση με το τέταρτο άρθρο του όρκου σου, αλλά ανυπόμονος και βαριεστημένος έμεινες έξω, περιμένοντας το τέλος αυτής της ανιαρής ιεροτελεστίας, που σου φαινόταν τόσο περιττή, ενώ το μόνο που έκανε ήταν να βάλει σε δοκιμασία την εγωιστική σου ανυπομονησία; Ναι, το θυμάσαι. Με τη στάση σου και μόνο μπροστά στην πύλη του καθεδρικού ναού ποδοπάτησες όλες τις οδηγίες και τις βασικές αρχές της Εταιρείας, περιφρόνησες τη Θρησκεία, περιφρόνησες έναν αδερφό, παραμέλησες την ευκαιρία αυτή, την πρόσκληση αυτή να στοχαστείς και να γυρίσεις στον εαυτό σου. Το αμάρτημα αυτό θα ήταν ασυγχώρητο, αν ορισμένες ειδικές περιστάσεις δε μιλούσαν ευνοϊκά για σένα».

Αυτή τη φορά είχε σημαδέψει σωστά. Αυτή τη φορά το θέμα που έμπαινε ήταν η ουσία κι όχι μόνο τα δευτερεύοντα πράγματα, οι απλές ανοησίες. Είχε κάτι περισσότερο από δίκιο. Με άγγιζε κατάκαρδα.

«Δεν έχουμε την πρόθεση», συνέχισε ο Ανώτατος Αρχηγός, «να αθροίσουμε όλα τα σφάλματα του κατηγο-

ρούμενου· δεν πρέπει να κριθεί σύμφωνα με το γράμμα και ξέρουμε ότι αρκεί η προειδοποίησή μας για να ξυπνήσει τη συνείδηση του κατηγορούμενου και να τον κάνει μετανοημένο κατηγορο του ίδιου του εαυτού.

»Ωστόσο, κατηγορε Χ..., πρέπει να σε καλέσω να υποβάλεις ακόμα μερικές από τις πράξεις σου στην κρίση της συνείδησής σου. Χρειάζεται άραγε να σου θυμίσω τη βραδιά που ήρθες να βρεις τον υπηρέτη Λέο και που ήθελες να σ' αναγνωρίσει εκείνος ως μέλος της Εταιρείας, ενώ ήταν αδύνατο, αφού εσύ ο ίδιος είχες κάνει την αναγνώριση αυτή τόσο δύσκολη; Χρειάζεται άραγε να σου θυμίσω μερικά πράγματα που διηγήθηκες στον υπηρέτη Λέο; Την πώληση του βιολιού σου; Την απελπισμένη, κουτή, περιορισμένη ζωή, αυτή τη ζωή αυτοκτονίας που κάνεις εδώ και χρόνια;

»Και υπάρχει ακόμα κάτι άλλο, αδερφέ Χ..., που δεν μπορώ ν' αποσιωπήσω. Είναι πιθανόν, το βράδυ εκείνο, ο υπηρέτης Λέο να σ' αδίκησε με τη σκέψη του. Ας δεχτούμε ότι είναι έτσι. Ο υπηρέτης Λέο ίσως να ήταν πολύ αυστηρός, πολύ λογικός, ίσως να μην είχε αρκετή κατανόηση και διάθεση για σένα και τη θέση σου. Υπάρχουν ανώτερα δικαστήρια και κριτές πιο αλάνθαστοι από τον υπηρέτη Λέο. Ποια ήταν η κρίση του πλάσματος, κατηγορούμενε; Θυμάσαι το σκύλο Νέκερ; Θυμάσαι την εχθρική του στάση και την αποδοκιμασία του για το άτομό σου; Είναι αδιάφθορος, δεν είναι μέρος, δεν είναι μέλος της Εταιρείας».

Έκανε μια παύση. Ναι, το λυκόσκυλο Νέκερ! Βέβαια, αυτό με είχε απορρίψει και καταδικάσει. Απάντησα

«ναι». Η απόφαση είχε ήδη παρθεί από το λυκόσκυλο—από μένα τον ίδιο.

«Κατήγορε Χ...», ξανάρχισε ο Λέο, και τώρα η φωνή του από τα ύψη του αστραφτερού θρόνου έπεφτε τόσο ψυχρή, καθαρή και οξεία, όσο η φωνή του Διοικητή όταν εμφανίζεται στην τελευταία πράξη μπροστά στην πόρτα του Δον Ζουάν, «κατήγορε Χ..., με άκουσες και είπες “ναι”. Έχεις, υποθέτουμε, βγάλει ήδη μόνος σου την απόφαση».

«Ναι», είπα χαμηλόφωνα, «ναι».

«Είναι, υποθέτουμε, καταδικαστική η απόφαση που έβγαλες εναντίον του ίδιου σου του εαυτού;»

«Ναι», μουρμούρισα.

Τότε ο Λέο, σηκώθηκε από το θρόνο του και άπλωσε αργά το μπράτσο.

«Στρέφομαι τώρα προς εσάς, Αξιωματούχοι. Ακούσατε. Ξέρετε τι συνέβηκε στον αδερφό μας Χ... Είναι μια μοίρα που δε σας είναι άγνωστη, πολλοί από σας είχαν την ίδια εμπειρία. Ως αυτή τη στιγμή ο κατηγορούμενος δεν ήξερε, ή τουλάχιστον αρνιόταν να πιστέψει ότι η αποστασία του και το παρασιράτημά του ήταν μια δοκιμασία. Για πολύ καιρό επέμενε πεισματικά. Χρόνια ολόκληρα άντεξε να μην ξέρει πια τίποτα για την Εταιρεία, να μένει μόνος και να βλέπει να καταστρέφονται όλα αυτά που πίστευε. Αλλά, τέλος, δεν μπόρεσε πια να συνεχίσει να κρύβεται και να θρηνεί, ο πόνος του έγινε υπερβολικά έντονος και, το ξέρετε, μόλις ο πόνος φτάσει σ' έναν ορισμένο βαθμό, η εξέλιξη είναι ραγδαία. Ο αδερφός μας οδηγήθηκε από τη δοκιμασία του στην απόγνω-

ση και η απόγνωση είναι το αποτέλεσμα κάθε σοβαρής απόπειρας να καταλάβει και να δικαιολογήσει κανείς την ανθρωπινή ζωή. Η απόγνωση είναι το αποτέλεσμα κάθε σοβαρής προσπάθειας να εναρμονίσει κανείς τη ζωή του με την αρετή, τη δικαιοσύνη, τη λογική, δίχως να πάψει να ικανοποιεί τις απαιτήσεις της. Τα παιδιά ζουν από τούτη την πλευρά της απόγνωσης αυτής, οι ενήλικες από την άλλη. Ο κατηγορούμενος Χ... δεν είναι πια παιδί και δεν είναι ακόμα απόλυτα ενήλικας. Βρίσκεται ακόμα στην καρδιά της απόγνωσης. Θα τη διασχίσει και θα κάνει έτσι τη δεύτερη δοκιμασία του. Του ευχόμαστε και πάλι το καλωσόρισες στην Εταιρεία, της οποίας το νόημα δε θα επιχειρήσει πια να καταλάβει. Του επιστρέφουμε το χαμένο του δαχτυλίδι, που φύλαξε γι' αυτόν ο υπηρέτης Λέο».

Ήδη ο Ομιλητής έφερε το δαχτυλίδι, με φιλούσε στο μάγουλο και μου έβαζε το δαχτυλίδι στο δάχτυλο. Μόλις κοίταξα το δαχτυλίδι, μόλις ένιωσα τη μεταλλική δροσιά του στο δάχτυλό μου, χίλιες ακατανόητες αμέλειες ήρθαν στο μυαλό μου. Θυμήθηκα καταρχήν ότι το δαχτυλίδι είχε τέσσερις πέτρες τοποθετημένες σε ίσα διαστήματα κι ότι ήταν νόμος της Εταιρείας, κι ένα από τα άρθρα του όρκου, να γυρίζουμε τουλάχιστον μια φορά τη μέρα, αργά, το δαχτυλίδι στο δάχτυλό μας και να ξαναθυμόμαστε με την κάθε του πέτρα ένα από τα τέσσερα αυτά θεμελιώδη άρθρα. Όχι μόνο είχα χάσει το δαχτυλίδι και δεν το είχα γυρέψει ούτε για μια στιγμή, αλλά, στη διάρκεια των φριχτών αυτών χρόνων, δεν είχα απαγγείλει ποτέ τις τέσσερις φράσεις και τις είχα ξεχάσει. Αμέσως, προσπά-

θησα να τις ξαναπώ από μέσα μου. Τις ένιωθα, ήταν ακόμα μέσα μου, τις κατείχα όπως κατέχεις ένα όνομα που θα θυμηθείς σ' ένα δευτερόλεπτο, αλλά είσαι ανίκανος να βρεις για την ώρα. Όχι, τίποτα μέσα μου δεν απαντούσε, δεν μπορούσα ν' απαγγείλω τους κανόνες, είχα ξεχάσει τα λόγια. Τα είχα ξεχάσει, είχα χρόνια να τα επαναλάβω, είχα χρόνια να τα ακολουθήσω και να τα τηρήσω ευλαδικά -κι ωστόσο, να που θεωρούσα τον εαυτό μου πιστό αδερφό!

Ο Ομιλητής, με μια κατευναστική χειρονομία μπροστά στη στεναχώρια μου και τη βαθιά μου σύγχυση, με χτύπησε στο μπράτσο. Και ήδη, άκουγα τον Ανώτατο Αρχηγό, να ξαναπαίρνει το λόγο.

«Κατηγορούμενε και κατήγορε Χ..., αθώνεσαι. Πρέπει ακόμα να σε πληροφορήσω ότι ο αδερφός που αθώνευσαι σε παρόμοια δίκη έχει καθήκον να μπει στη συνέλευση των Αξιωματούχων και να καταλάβει μια από τις έδρες τους, μόλις αποδείξει την υπακοή του και την πίστη του. Η εκλογή της δοκιμασίας αφήνεται σ' αυτόν. Απάντησε μόνο, αδερφέ Χ..., στις ερωτήσεις μου:

»Είσαι έτοιμος, σε απόδειξη της πίστης σου, να δαμάσεις έναν άγριο σκύλο;»

Ανατριχίασα. «Όχι, δε θα μπορούσα», φώναξα με μια κίνηση άρνησης.

«Είσαι έτοιμος και αποφασισμένος να κάψεις αμέσως κατ' εντολή μας τα αρχεία της Εταιρείας, όπως ο Ομιλητής καίει τώρα ένα μέρος κάτω από τα μάτια σου;»

Ο Ομιλητής έκανε ένα βήμα μπροστά, βύθισε το χέρι στα τόσο καλά ταχτοποιημένα ράφια, το ξανάβγαλε γε-

μάτο φακέλους, εκατοντάδες φακέλους, και προς μεγάλη μου φρίκη, τα έκαψε σ' ένα μαγκάλι με κάρβουνο.

«Όχι», επανέλαβα, «ούτε κι αυτό, δε θα μπορούσα να το κάνω».

«Cave frater!», μου φώναξε ο Ανώτατος Αρχηγός, «πρόσεχε, ορμητικέ αδερφέ! Άρχισα με τις πιο εύκολες δοκιμασίες, αυτές για τις οποίες αρκεί και η πιο ελαφριά πίστη. Αυτές που θ' ακολουθήσουν θα είναι ολοένα και πιο δύσκολες. Απάντησε: Είσαι έτοιμος να συμβουλευτείς τις πληροφορίες των αρχείων σχετικά με το άτομό σου;»

Μ' έλουσε κρύος ιδρώτας και παραλίγο να μου κοπεί η ανάσα. Αλλά είχα καταλάβει: οι ερωτήσεις θα γίνονταν ολοένα και πιο δύσκολες και η μοναδική δυνατή φυγή ήταν προς το χειρότερο. Σηκώθηκα, βγάζοντας ένα βαθύ αναστεναγμό, και είπα «ναι».

Ο Ομιλητής με οδήγησε κοντά στα τραπέζια όπου βρισκονταν οι φάκελοι. Έψαξα και βρήκα το γράμμα Χ., βρήκα τ' όνομά μου· πρώτα τ' όνομα του προκατόχου μου Εβοάν, που ήταν επίσης μέλος της Εταιρείας εδώ και τετρακόσια χρόνια, έπειτα το δικό μου όνομα, με την ακόλουθη ένδειξη:

Chattorum r. gest. XC
civ. Calv. infid. 49

Το χαρτί έτρεμε στο χέρι μου. Ωστόσο, οι Αξιωματούχοι σηκώνονταν ο ένας μετά τον άλλο από τα καθίσματά τους, μου έτειναν το χέρι, με κοίταζαν στα μάτια· έπειτα

απομακρύνθηκαν ένας ένας, ο Υψηλός Θρόνος άδειασε· ο Ανώτατος Αρχηγός κατέβηκε τελευταίος από το θρόνο του, μου έτεινε το χέρι, με κοίταξε στα μάτια, χαμογέλασε με το ευλαδικό επισκοπικό του χαμόγελο και βγήκε τελευταίος από την αίθουσα. Έμεινα μόνος, με το φάκελο στο χέρι, υποταγμένος στην απόφαση που θα έδγαζαν τα αρχεία.

Δεν μπόρεσα να πάρω μόνος μου την απόφαση να κάνω το δήμα και να ρωτήσω τα αρχεία για το άτομό μου. Χασομέρησα στην άδεια αίθουσα, συνεχίζοντας να κοιτάζω τα κουτιά, τα ντουλάπια, τα κοιλώματα και τα γραφεία, τη συσσώρευση όλων όσων, κατά τη γνώμη μου, άξιζαν να γνωρίσω. Τόσο από φόβο, για τον ίδιο μου το φάκελο, όσο κι από μια φλογερή δίψα να μάθω, έδωσα στον εαυτό μου την άδεια να περιμένω λίγο ακόμα για εκείνο που με αφορούσε άμεσα και να πληροφορηθώ πρώτα για κάποια άλλα πράγματα που είχαν σημασία για μένα και για την αφήγησή μου του ταξιδιού στην Ανατολή. Για να λέμε την αλήθεια, ήξερα από καιρό ότι η ιστορία αυτή ήταν ήδη καταδικασμένη και θαμμένη κι ότι δε θα έβλεπα ποτέ το τέλος της. Αλλά η περιέργειά μου δεν ήταν λιγότερο έντονη.

Από ένα από τα ράφια περίσσευε ένας κακοβαλμένος φάκελος. Πλησίασα, τράβηξα το ντοσιέ και διάβασα:

Μόρμπιο Ινφериόρε

Κανένας άλλος τύπος δε θα μπορούσε να είχε εκφράσει με μεγαλύτερη συντομία ή ακρίβεια το μυστικό πυρή-

να της περιέργειάς μου. Μ' ένα ελαφρό καρδιοχτύπι, έψαξα το σημείο στα αρχεία. Ήταν ένας φάκελος γεμάτος με μια αρκετά μεγάλη ποσότητα χαρτιών. Πρώτα ερχόταν το αντίγραφο μιας περιγραφής του φαραγγιού Μόρμπιο, σύμφωνα μ' ένα παλιό ιταλικό βιβλίο. Έπειτα ένα φύλλο με σύντομες ενδείξεις για το ρόλο που έπαιξε το Μόρμπιο στην ιστορία της Εταιρείας. Όλες οι σημειώσεις αναφέρονταν στο ταξίδι στην Ανατολή και πιο συγκεκριμένα στην ομάδα στην οποία ανήκα κι εγώ. Η ομάδα μας, έγραφε, είχε φτάσει μέχρι το Μόρμπιο, αλλά εκεί είχε υποβληθεί σε μια δοκιμασία την οποία δεν είχε καταφέρει να ξεπεράσει: την εξαφάνιση του Λέο. Μόλο που φερόμαστε σύμφωνα με τους κανόνες της Εταιρείας, μόλο που είχαμε πάρει κατά την αναχώρησή μας οδηγίες για την περίπτωση που μια από τις ομάδες θα έμνε δίχως αρχηγό, από τη στιγμή που ανακαλύψαμε την εξαφάνιση του Λέο, η ομάδα μας ολόκληρη είχε χάσει το μυαλό της, την πίστη της, είχε πέσει στην αμφιβολία και τις στείρες συζητήσεις, και τελικά περιφρονώντας το ίδιο το πνεύμα της Εταιρείας, είχε διαιρεθεί σε κόμματα κι είχε διαλυθεί προς όλες τις κατευθύνσεις. Αυτή η εξήγηση της καταστροφής του Μόρμπιο δεν είχε πια τίποτα που να με ξαφνιάζει. Αντίθετα, ξαφνιαστήκα εξαιρετικά μ' αυτά που διάβασα στη συνέχεια για τη διασπορά της ομάδας μας. Πράγματι, όχι λιγότεροι από τρεις από μας, είχαν προσπαθήσει να γράψουν μια ιστορία του ταξιδιού μας και να εξιστορήσουν τα γεγονότα του Μόρμπιο. Ήμουν ένας απ' αυτούς και υπήρχε ένα καθαρό αντίγραφο του χειρόγραφού μου στο φάκελο. Διάβασα τα

άλλα δυο με τα πιο αλλόκοτα συναισθήματα. Οι δυο συγγραφείς δεν περιέγραφαν τα γεγονότα των ημερών εκείνων με πολύ διαφορετικό τρόπο από το δικό μου, κι ωστόσο, πόσο αλλιώςτικα αντηχούσαν! Στο ένα διάβασα το εξής:

«Η απουσία του υπηρέτη Λέο ήταν εκείνο που μας έκανε ξαφνικά ν' ανακαλύψουμε με σκληρό τρόπο το χάσμα της διχόνοιας και της αναποφασιστικότητας όπου επρόκειτο να πέσει η ομόνοιά μας, φαινομενικά τόσο στέρεη ως εκείνη τη μέρα. Μερικοί ανάμεσά μας, ήξεραν, ή τουλάχιστον μάντεψαν αμέσως ότι ο Λέο ούτε είχε τραυματιστεί ούτε είχε δραπετεύσει, αλλά είχε ανακληθεί μυστικά από τους αρχηγούς της Εταιρείας. Όμως το πόσο άσκημα αντέξαμε αυτή τη δοκιμασία, κανένας μας δεν μπορεί να το σκεφτεί δίχως τις πιο βαθιές τύψεις και ντροπή. Δεν είχε προλάβει καλά καλά να μας αφήσει ο Λέο και χάθηκαν για μας η πίστη κι η ομοψυχία· θα 'λεγε κανείς ότι από μια αόρατη πληγή το κόκκινο αίμα της ζωής ξέφευγε από την ομάδα μας. Πρώτα ξέσπασαν διχογνωμίες, έπειτα δημόσιες διαφωνίες πάνω στα πιο γελοία και τα πιο μάταια θέματα. Θυμάμαι, για παράδειγμα, ότι ο αγαπητός μας και τόσο άξιος μουσικοδιδάσκαλος, ο βιολιστής Χ.Χ..., ισχυρίστηκε ξαφνικά ότι ο φυγάς είχε πάρει στο σάκο του, ανάμεσα σε άλλα πολύτιμα αντικείμενα, την αρχαία και άγια επιστολή της Εταιρείας, γραμμένη από τον ίδιο το Δάσκαλο ιδιοχείρως. Συζητήσαμε μέρες ολόκληρες, πολύ σοβαρά, αυτό το θέμα. Από μια άποψη, η γελοία υπόθεση του Χ... είχε κάποιο συμβολικό νόημα: ήταν, πράγματι, σάμπως η ανα-

χώρηση του Λέο να είχε στερήσει τη μικρή μας ομάδα από την ευλογία της Εταιρείας, από τις σχέσεις της με το Σύμπαν. Ο ίδιος ο μουσικός Χ.Χ. μās έδωσε ένα θλιβερό παράδειγμα. Ως τη μέρα του Μόρμπιο Ινφεριόρε ήταν ένας από τους πιο πιστούς και τους πιο πεισμένους αδερφούς μας· τον εκτιμούσαμε εξάλλου σαν καλλιτέχνη· και παρά τις ορισμένες αδυναμίες χαρακτήρα, ήταν ένα από τα πιο ζωντανά μας μέλη, που έπεσε από τότε σε μια κατάθλιψη γεμάτη δυσπιστία, παραμέλησε τα καθήκοντά του, έγινε ευερέθιστος, νευρικός, επιθετικός. Όταν επιτέλους έμεινε κάποια μέρα πίσω, και δεν τον ξαναβρήκαμε, κανένας δε σκέφτηκε να σταματήσει και να τον ψάξει, η αποστασία του ήταν φανερή. Δυστυχώς δεν ήταν ο μόνος, και στο τέλος, από τη μικρή μας ομάδα, δεν έμεινε τίποτα...».

Στον άλλο ιστορικό, βρήκα το εξής:

«Όπως ο θάνατος του Καίσαρα οδήγησε στην πτώση της αρχαίας Ρώμης, ή όπως η παραίτηση του Γουίλσον υπήρξε μοιραία για την ιδέα μιας διεθνούς παγκόσμιας δημοκρατίας, η θλιβερή μέρα του Μόρμπιο προκάλεσε την κατάρρευση της Εταιρείας μας. Αν μπορούμε να μιλήσουμε για σφάλματα και ευθύνες, δυο από τους αδερφούς μας, οι πιο άκακοι φαινομενικά, υπήρξαν υπεύθυνοι για την κατάρρευση αυτή: ο μουσικός Χ.Χ... κι ο Λέο, ένας από τους υπηρέτες. Κι οι δυο, που ήταν μέχρι τότε αγαπητά και πιστά μέλη της Εταιρείας, μόλο που δεν μπορούσαν να καταλάβουν το νόημά της μέσα στην παγκόσμια ιστορία, εξαφανίστηκαν μια μέρα δίχως ν' αφήσουν ίχνη, αλλά όχι δίχως να πάρουν μαζί τους ορι-

σμένα πολύτιμα αντικείμενα και σημαντικά έγγραφα, πράγμα που μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι οι δυο δυστυχημένοι αγοράστηκαν από ισχυρούς εχθρούς της Εταιρείας...»

Αν η μνήμη του ιστορικού αυτού ήταν τόσο θολή και διεστραμμένη, μόλο που είχε ολοφάνερα γράψει την αναφορά του με κάθε δυνατή πίστη και μ' ένα αίσθημα μεγάλης αληθοφάνειας, ποια ήταν τότε η αξία των δικών μου γραπτών; Αν είχαμε βρει δέκα άλλες αναφορές, συντεταγμένες από άλλους συγγραφείς, σχετικά με το Μόρμπιο, σχετικά με το Λέο κι εμένα τον ίδιο, κατά πάσα πιθανότητα θα αντίφασκαν και η μια θα αντιμετώπιζε με καχυποψία την άλλη. Όχι, οι προσπάθειές μας στον τομέα αυτό δεν είχαν κανένα νόημα, δεν υπήρχε λόγος να συνεχιστούν, να διαδαστούν, μπορούσαμε να τις αφήσουμε να κιτρινίζουν σ' αυτό το φάκελο.

Ένωσα αληθινό τρόπο με τη σκέψη όλων όσων θα μάθαινα ίσως ακόμα. Πώς όλα έπαιρναν απόσταση, μεταμορφώνονταν, αποσυντίθενταν στους καθρέφτες αυτούς! Με πόση ειρωνεία, σε ποιο άφταστο μακρινό σημείο, το πρόσωπο της αλήθειας κρυβόταν πίσω από αυτές τις αναφορές, τις κόντρα-αναφορές, τους μύθους! Τι έμενε που να ήταν αλήθεια, που ήταν άξιο να το πιστέψει κανείς; Και τι θα έμενε, όταν θα μάθαινα για τον ίδιο μου τον εαυτό, για το άτομό μου και για την ιστορία μου, όλα όσα περιείχαν αυτά τα αρχεία;

Μπορούσα να φοβάμαι τα πάντα. Και ξαφνικά δεν άντεχα πια την αβεβαιότητα, και την αγωνία της προσημονίας, έτρεξα στο τμήμα *Chattorum res gestae*. Έψαξα

τον υποτομέα μου και το νούμερό μου και βρέθηκα μπροστά στη θυρίδα με το όνομά μου. Ήταν ένα κοίλωμα και όταν τράβηξα την πράσινη κουρτίνα που το έκρυβε, δε βρήκα κανένα γραπτό ντοκουμέντο. Δεν περιείχε παρά ένα ειδώλιο, ένα αγαλματάκι από ξύλο ή από κερί που φαινόταν παλιό και φθαρμένο, με ξεθωριασμένα χρώματα, ένα είδος θεότητας ή βαρβαρικού ειδώλου που μου φάνηκε στην αρχή τελείως ακατανόητο. Ήταν μια μορφή που στην πραγματικότητα περιελάμβανε δύο, τοποθετημένες πλάτη με πλάτη. Την κοίταξα για μια στιγμή, ξαφνιασμένος κι απογοητευμένος. Ανακάλυψα τότε ένα κερί στερεωμένο στον τοίχο του κοιλώματος σ' ένα μετάλλιο κηροπήγιο. Είχε σπίρτα, άναψα το κερί· η αλλόκοτη διπλή μορφή τώρα φωτιζόταν.

Μόνο προοδευτικά ανακάλυψα το νόημά της. Μόνο αργά άρχισα να μαντεύω, έπειτα ν' αναγνωρίζω τι υποτίθεται ότι παρίστανε. Παρίστανε ένα πρόσωπο που ήμουν εγώ και αυτή η εικόνα του εαυτού μου ήταν άσκημα αρρωστιάρικη και εξωπραγματική, τα χαρακτηριστικά της ήταν σθησμένα και είχε, σ' ολοκληρη την έκφρασή της, κάτι το ασταθές, το ρηχό, κάτι που πέθαινε ή ήταν αποφασισμένο να πεθάνει και έμοιαζε λίγο με το έργο ενός γλύπτη που είχε τίτλο *Το Παρελθόν* ή *Η Αποσύνθεση*, ή κάτι τέτοιο. Η άλλη μορφή, αντίθετα, που γινόταν μία με τη δικιά μου, ακτινοβολούσε από δύναμη με τα χρώματα και τα σχήματά της, και την ίδια στιγμή που άρχιζα να μαντεύω με τι έμοιαζε, δηλαδή με τον υπηρέτη και Ανώτατο Αρχηγό Λέο, ανακάλυψα άλλο ένα κερί στον τοίχο και το άναψα κι αυτό. Τώρα έβλεπα τη διπλή

μορφή, που μας παρίστανε, εμένα και το Λέο, όχι μόνο να γίνεται πιο καθαρή και πιο πιστή απεικόνισή μας, αλλά είδα επίσης ότι το τοίχωμα που χώριζε τις μορφές ήταν διάφανο και μπορούσες να κοιτάξεις στο εσωτερικό, όπως κοιτάξεις μέσα από το γυαλί ενός βάζου ή ενός μπουκαλιού. Και στο εσωτερικό των μορφών είδα κάτι να σαλεύει, να σαλεύει αργά, πολύ αργά, σαν κοιμισμένο φίδι. Συνέβαινε δεν ξέρω τι, κάτι σαν μια πολύ αργή τήξη, πολύ απαλή, αλλά αδιάκοπη και πραγματικά κάτι έρεε από τη δικιά μου εικόνα στην εικόνα του Λέο. Τότε αντιλήφθηκα ότι η εικόνα μου θυσιαζόταν ολοένα και περισσότερο στο Λέο, τον έτρεφε, τον δυνάμωνε. Με το χρόνο, κατά τα φαινόμενα, όλη η ουσία της μιας από τις εικόνες, θα απορροφιοτόταν από την άλλη· μόνο μία θα έμενε: του Λέο. Έπρεπε εκείνος να μεγαλώσει κι εγώ να μικρύνω.

Ενώ έμενα εκεί κοιτάζοντας και προσπαθώντας να καταλάβω αυτό που έβλεπα, μου ξανάρθε στο μυαλό μια μικρή συζήτηση που είχα κάνει με το Λέο τις μέρες της γιορτής στο Μπρεμγκάρτεν. Είχαμε μιλήσει για το γεγονός ότι τα δημιουργήματα των ποιητών ήταν γενικά πιο ζωντανά και πιο αληθινά από τους ίδιους τους δημιουργούς.

Τα κεριά κήκαν και έσβησαν. Ένιωσα να με πλημμυρίζει μια ατέλειωτη κούραση και μια τέτοια ανάγκη για ύπνο που ξεκίνησα να βρω ένα μέρος όπου θα μπορούσα να ξαπλώσω και να κοιμηθώ.